

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.03 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська

на тему: Образ подружнього зв'язку в поетичній драмі Кароля Войтили
«Перед ювелірною крамницею»

Шифр КРФПРм.021058.01.06.00

Студентки II курсу групи ФПРМ-21-1 _____ Марія КОЛЕСНИК
підпис, дата

Керівник _____ Людмила СТАНІСЛАВОВА
підпис, дата

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології _____ Неля ПОДЛЕВСЬКА
підпис, дата

Хмельницький 2022

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний

Кафедра слов'янської філології

Освітній рівень магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська

Освітня програма освітньо-професійна

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри слов'янської філології

_____ (Неля ПОДЛЕВСЬКА)

2022 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

КОЛЕСНИК МАРІЇ ВОЛОДИМИРІВНІ

1.Тема роботи «Образ подружнього зв'язку в драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею»» затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 27 червня 2020 року, протокол № 11.

2.Термін подачі здобувачем вищої освіти завершеної роботи – грудень 2022 року.

3.Вихідні дані роботи:

Папа Іван Павло II залишив в історії людства уявлення про себе як про видатного понтифіка, а також як про не менш відомого автора літературних творів, серед яких драма «Перед ювелірною крамницею». Цей твір відіграє важливу роль у формуванні світогляду і цінностей подружнього життя кожної дорослої особи, сприяє свідомому вибору партнера, розвитку моральних і духовних цінностей, почуття любові і відповідальності. **Актуальним** видається звернення до системного аналізу образів подружнього зв'язку у згаданій вище драмі, оскільки ця тема не була ще всебічно представлена у наукових розвідках.

4.Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):

– розглянути літературну творчість Кароля Войтили, джерела його поетичного натхнення; любов як один із основних концептів творчості;

- проаналізувати структуру поетичної драми «Перед ювелірною крамницею» в аспекті жанрових особливостей твору, інтерпретації назви, композиції мовлення героїв та часопростору;
- проаналізувати постать Ювеліра у драмі як антропоморфізацію Бога, символіку обручки;
- проаналізувати історію подружніх стосунків трьох сімейних пар у драмі;
- визначити основні цінності подружнього життя, які проповідує автор драми.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання отримав

7. Дата видачі завдання – 1 жовтня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
<i>№№.</i>	<i>Найменування етапів кваліфікаційної роботи</i>	<i>Строк виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1.	Обрання теми дипломної роботи	Вересень 2021 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2021 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень – листопад 2021 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2021 – березень 2022 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірнику наукових праць та участі у конференціях	Січень, квітень, листопад 2022 року	
6.	Написання другого розділу дипломної роботи	Квітень – червень 2022 року	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи	Серпень – вересень 2022 року	
8.	Написання «чорнового варіанту» дипломної роботи	Жовтень – листопад 2022 року	
9.	Попередній захист дипломної роботи	Грудень 2022 року	
10.	Остаточне завершення дипломної роботи	Грудень 2021 року	
11.	Подача дипломної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2022 року	

Студент _____
 Керівник роботи _____

М. В. Колесник
 Л. Л. Станіславова

Анотація

Тема роботи: **«Образ подружнього зв'язку в поетичній драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею»»**

Автор – **Марія КОЛЕСНИК**

Науковий керівник – **Людмила СТАНІСЛАВОВА**

Обсяг кваліфікаційної роботи – 80 сторінок, із них 71 сторінка основного тексту. Робота містить 84 джерела посилання.

Ключові слова: драма, подружній зв'язок, система цінностей, еволюція поглядів, любов, відповідальність, теологічне і філософське трактування любові.

У кваліфікаційній роботі аналізуються система цінностей і образи подружнього зв'язку кожної з трьох пар у драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею». Зазначено, що аналіз зв'язку двох людей поступово відкриває різні аспекти, а також багатогранність поняття любові. Окреслено проблему відповідальності, наголошено на необхідності зрілості особи і бажання дарувати і приймати любов у подружньому житті. Вказано на необхідність спрямування думок на свідомий вибір партнера, визначення власної цінності, а також на цінність вибраної особи.

Мета дослідження – розглянути образи подружнього зв'язку, проаналізувати, як любов і відповідальність у подружжі визначають систему цінностей та еволюцію поглядів кожного з трьох подружніх пар у драмі Кароля Войтили.

Предмет дослідження – художня реалізація роздумів на тему подружнього життя в концепції автора твору.

Виконане дослідження дозволяє зробити висновок, що цей твір відіграє важливу роль у формуванні світогляду і цінностей подружнього життя кожної дорослої особи, сприяє свідомому вибору партнера, розвитку моральних і духовних цінностей, почуття любові і відповідальності.

Автор _____

підпис автора і дата подання роботи до захисту

ЗМІСТ

Вступ	5
1. Літературна творчість Кароля Войтили	9
1.1. Джерела поетичного натхнення	9
1.2. Концепція і міць слова Кароля Войтили	15
1.3. Значення театру в житті майбутнього Папи	19
1.4. Любов – велика цінність в житті Івана Павла II	25
2. Структура поетичної драми Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею».....	32
2.1. Жанрові особливості твору	32
2.2. Інтерпретація назви твору	34
2.3. Монологізація діалогів	37
2.4. Організація часопростору	38
3. Таїнство подружжя в поетичній драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею»	46
3.1. Постать ювеліра як антропомофізація Бога	51
3.2. Символіка обручки	52
3.3. Три історії подружніх стосунків	53
3.3.1. Закоханість і любов Анджея та Терези	55
3.3.2. Криза подружнього життя Стефана й Анни	58
3.3.3. Вплив батьків на подружжя дітей : приклад Кшиштофа і Моніки ..	63
Висновки	68
Перелік джерел посилання	75

ВСТУП

Творчість Кароля Войтили як погляд сучасної людини на проблематику подружньої любові, віри, любові до Бога, любові Бога до людини представляє величезний інтерес для вивчення. Аналізом його творчості займалися багато польських науковців: Адам Бонєцкі [14], Мірослав Глазік [20], Стефан Савіцкі [54], Ірена Славінська [57], Марія Барбара Стик [61], Катажина Загурська [72] тощо. Дослідники відзначають міць слова Кароля Войтили, глибину його філософської думки, пов'язаної з рефлексією над людиною, над етичними проблемами. Особливе місце у творчості Кароля Войтили посідає драма «Перед ювелірною крамницею. Медитація про таїнство подружжя». Аналізу драми присвячено праці М. Бургхард [15], М. Глазік [20], К. Загурської [72], А. Корицької [34], С. Савіцького [54], І. Славінської [57] та інших науковців.

Драма «Перед ювелірною крамницею. Медитація про таїнство подружжя» – це історія трьох пар, які зустрічаються перед ювелірною крамницею і, приміряючи обручки, підбивають підсумки свого життя. Сімейні пари походять із різних поколінь, вони по переживають закоханість, кохання, труднощі та розчарування шлюбу. В історіях подружнього життя К. Войтила показував, що подружня любов є даром від Бога, і що двоє людей, які створюють стосунки, пов'язані почуттям, подібним до абсолютної любові, яку Бог відчуває до людини, створеної на Його образ і подобу.

Цією драмою К. Войтила хотів привернути увагу молодих людей до того, щоб вони прагнули зрозуміти, що таке справжня подружня любов. Автор драми підкреслює, що в основі подружньої любові лежить вірність, чесність, свобода та відповідальність. Ці риси свідчать про зрілість людини та її готовність до шлюбу. Вони забезпечують щасливі стосунки, щиру радість і спокій.

Викладення таких ідей підкреслюється використаними у драмі К. Войтили метафорами, які втілюють абсолют Існування та Любові, особливою організацією системи образів драми, драматичного мовлення і часопростору.

Варто зазначити, що аспекти цієї драми, які є в центрі кожного людського життя, цікавили багатьох фахівців, зокрема філософів, теологів, театральних діячів, лінгвістів і педагогів на батьківщині автора, у Польщі. Але на сьогодні у вітчизняній науці відсутні дослідження, присвячені всебічному аналізу образів згаданої вище драми К. Войтили. Це зумовило мету нашого дослідження – розглянути образи подружнього зв'язку, проаналізувати, як любов і відповідальність у подружжі визначають систему цінностей та еволюцію поглядів кожного з трьох подружніх пар у драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею».

Окремі завдання:

- розглянути літературну творчість Кароля Войтили, джерела його поетичного натхнення; любов як один із основних концептів творчості;
- проаналізувати структуру поетичної драми «Перед ювелірною крамницею» в аспекті жанрових особливостей твору, інтерпретації назви, композиції мовлення героїв та часопростору;
- проаналізувати постать Ювеліра у драмі як антропоморфізацію Бога, символіку обручки;
- проаналізувати історію подружніх стосунків трьох сімейних пар у драмі;
- визначити основні цінності подружнього життя, які проповідує автор драми.

Об'єктом дослідження є твір драма-медитація Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею».

Предмет дослідження – художня реалізація роздумів на тему подружнього життя в концепції автора твору.

Актуальність дослідження зумовлена надзвичайною важливістю для сучасного соціуму етичних проблем, яких торкається К. Войтила у драмі «Перед ювелірною крамницею».

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше:

– здійснено комплексний аналіз авторської концепції драми К. Войтили «Перед ювелірною крамницею» на основі аналізу образів подружнього зв'язку;

– розкрито зв'язок між системою образів подружнього зв'язку і мовленнєвою організацією, часопростором драми.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його основні положення і **результати** є певним внеском у теорію літератури, у тому числі у сфері порівняльного літературознавства.

Практичне значення: роботу можна використати у висновках при проведенні лекційного курсу пізнання творів автора у вищій школі. А також на заняттях зарубіжної літератури, гуртках театрального мистецтва, на лекціях християнської етики.

Методи дослідження. В аналізі твору-драми використано історико-літературний та описовий методи.

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи визначається її метою й завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів (кожен містить кілька підрозділів), висновків, списку використаних джерел; загальний обсяг роботи становить 81 сторінка, із них –71 сторінка основного тексту.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи заслуговувалися на:

- Всеукраїнській науковій конференції «Літературна творчість Кароля Войтили – тексти і контексти» (Львів-Брюховичі 8-10 жовтня 2021року).

- Науковій конференції «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький 24 травня 2022року).

- Науковому гуртку «Полоністичні студії» кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету (Хмельницький 2022р.).

Викладено у статті «Система цінностей та еволюція поглядів на буття кожної з трьох подружніх пар у драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею»», надрукованій у збірнику наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика» випуск 11 (Хмельницький, 2022р.), а також у статті «Персонажі і метафізичний вимір драми Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею» у збірнику наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика» 12 випуск (Хмельницький, 2022р.)

1. ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ

1.1. Джерела поетичного натхнення.

Кароль Йосип Войтила – це людина, поляк, син свого народу, майбутній Папа Римський Йоан Павло II, очільник Католицької Церкви (16.10.1978 – 02.04.2005), який був видатним представником персоналізму і феноменології у Польщі. Його видатна постать формувалася з молодих років життя. Кароль Войтила сприймається передусім як богослов, але треба зазначити, що він сам себе називав філософом. Тому варто звернути увагу на його інтелектуальну формацію.

Щоб зрозуміти поета, треба звернутися до його культурної спадщини. У випадку Кароля Войтили пошук поетичного натхнення і його творчість слід розглядати з точки зору раціональної віри, тобто не стільки соціального вчення Церкви, скільки його наукових, інтелектуальних і містичних уподобань. Для поета-вченого вони, безперечно, є філософсько-теологічним поняттям слова. Він використовує певну традицію, певний код, мовні вислови і поетичні образи – найчастіше вони біблійного походження, тому що Біблія є культурною батьківщиною Кароля Войтили. Теологія не обмежує мистецтво, як і мистецтво теології.

Зазвичай у перші роки теологічної освіти вивчається філософія, натомість Кароль Войтила, перш ніж розпочати навчання у духовній семінарії, вивчав ще польську філологію. Пригадуючи початок свого навчання, К. Войтила розповідав, що пережив особливу інтелектуальну зміну завдяки самостійному вивченню праць, присвячених метафізиці. Вони відкрили для нього нове бачення світу, дали можливість краще зрозуміти дійсність із перспективи, притаманної реалістичній філософії Арістотеля і Фоми Аквінського.

Звернення богослова до сфери культури, його міждисциплінарні дослідження, входження теолога, поета, вченого до багатьох сфер культури

підтверджує те, що культура може стати предметом місіонерської діяльності. Кароль Войтила через пошану до творів культури, а також завдяки власним літературним і мистецьким досягненням, поезії і драмі, став одним із пропагандистів культури у світі.

Кароль Войтила пізнавав світ з літературної, поетичної перспективи, що була для нього близьким, але філософське розуміння переламало його бачення і тому він дуже сильно зацікавився філософією як способом мислення про світ, способом буття у світі.

Пізніше, навчаючись у семінарії, Кароль Войтила знайомиться із феноменологією – це течія філософії. А саме із напрямом, який заснував Макс Шелер. Це була феноменологія цінностей, пов'язана з філософською антропологією, тобто з філософією людини. І вона стала для нього черговим потужним інтелектуальним переломом, що вплинув на бачення світу і людини. Отже філософія не була для К. Войтили змістом книжок, але чимось таким, що формувало його розуміння і спосіб життя.

Кароль Войтила прийшов до вивчення теології через філософію. Можна сказати, що його зацікавила теологія як практика феноменологічної філософії. Таким чином можна пояснити і його зацікавлення християнською містиккою, зокрема Святим Іваном від Хреста.

Свою дисертацію К. Войтила захистив на теологічному факультеті, натомість почував себе філософом, що досліджує людський моральний досвід. Кароль Войтила вбачав в особі людини психофізичну єдність (душі і тіла) і саме це він розвивав у своїх творах, надихаючись феноменологією, внутрішнім досвідом, досвідом особи, досвідом себе самого.

Кароль Войтила був філософом, богословом, а також письменником. У випадку його літературних творів, межа між філологією і філософією є невиразною, майже непомітною. Його надихає французька філософія, де відокремити літературу від суто академічної філософії дуже важко.

Можна знайти в мемуарах самого Папи, які містяться в книзі «Дар і таємниця» (про священство, покликання та життя Івана Павла II) слова: « Мій вибір вивчати полоністику був мотивований чіткою спрямованістю на вивчення літератури. Проте вже на першому курсі навчання я звернув увагу на мову. Ми вивчали описову граматику сучасної польської мови та історичну граматику з особливим акцентом на старослов'янську мову. Це познайомило мене з абсолютно новими вимірами, не кажучи вже про таємницю Слова. Слово, перш ніж прозвучати на сцені, живе насамперед в історії людини, воно має фундаментальний вимір її духовного життя. Це орієнтація на незбагненну таємницю самого Бога. Відкриваючи Слово через літературні чи лінгвістичні дослідження, я не міг не наблизитися до таємниці Слова – того Слова, про яке ми щодня говоримо в молитві Ангел Господній: «Слово сталося тілом і оселилося між нами[1,(Йо1,14)]. Згодом я зрозумів, що це вивчення полоністики підготувало в мені основу для іншої сфери науки і зацікавлення: я маю на увазі філософію і теологію» [20, с. 10-11].

Філософії в категорії феноменологія близькі описи досвіду. Якщо говорити про твір «Перед ювелірною крамницею», то можна побачити найбільш виражене філософське втілення любові. Польський драматург показав у своєму творі любов між чоловіком і жінкою з філософсько-етичного погляду. Рефлексія над етичними проблемами людини у К.Войтили знаходить вираз у поетичних творах і в прозі, які він видавав під псевдонімом Анджей Явєнь, щоби не виставляти на перший план своїх літературних експериментів.

Філософія ставить фундаментальні питання: про сенс людської долі, про можливість знайти щось універсальне в етиці. І у цьому полягає цінність мислення К. Войтили, спрямованого на фундаментальні проблеми, спільні для всіх людей.

Восени 1953 року К. Войтила починає читати лекції із соціальної етики в Ягеллонському університеті і на теологічному факультеті захищає дисертацію на тему «Оцінка можливостей розробки вчення про християнську етику на

основі філософської системи Макса Шелера». Після ліквідації теологічного факультету читає лекції у трьох духовних семінаріях: краківській, силезькій, ченстохівській. А в 1954 році починає викладати етику і філософію в Люблінському католицькому університеті. З 1956 року і до моменту обрання його Понтифіком очолює там кафедру етики.

Твір «Перед ювелірною крамницею» надрукований у 1960 році, у той час отець єпископ Кароль Войтила був доцентом і займав посаду керівника кафедри етики в Католицькому Люблінському університеті. Медитація про таїнство подружжя, яка часом переходила в драму, певно була наслідком лекцій з моральної теології подружньої етики, які він викладав в Інституті Вищої Релігійної Культури в Любліні в 1956-1957 роках; душпастирських курсів в серпні 1957 року, для яких він приготував реферат під назвою «Пропедевтика таїнства шлюбу», монографічних лекцій на тему «Любов і відповідальність», які він викладав у Католицькому Люблінському Університеті в 1956-1958 роках; лекцій для духовенства під назвою «Виховання до подружжя», виголошених у серпні 1960 року, а також під час адвентових днів зосередження для знайомих наречених про святість в подружжі; днів зосередження для молодих подруж, з якими товаришував, для яких темою роздумів була дитина.

Якщо подивитися на твори та публікації Кароля Войтили в цілому, то потрібно виділити його рефлексивну (візуальну лірику), що зосереджена на внутрішніх переживаннях людини в її спілкуванні з природою, таємницею буття, з Богом. Це невеликі поеми, такі як: «Пісня про прихованого Бога» та «Пісня про сяйво води». Твір «Думка» – це майже філософський аналіз людських когнітивних актів, зокрема феномену інтелекту як дару. У вірші «Кар'єр» розглядається сила людської особистості, її праця, побудова зв'язків і шукання єдності з людиною та природою.

Як поет Кароль Войтила захопився Біблією та епохою Відродження, про що свідчить його юнацька збірка віршів «Ренесансний псалтир» із посиланням

на Яна Кохановського. Пізніше він захоплювався Романтизмом і його митцями – Юліушом Словацьким і Ципріаном Камілем Норвідом.

За весь творчий шлях Кароля Войтили, а пізніше Папи Івана Павла II було видано чимало лекцій з філософії, віршів, монографій, повчань (проповідей) про віру, драм, збірок есе, у яких предметом дослідження були питання моралі.

Підготовлена в 1979 році й опублікована роком пізніше збірка «Поезія і драми» Кароля Войтили (до яких належала і драма «Перед ювелірною крамницею»), не була формальним виданням. Тоді на початку його понтифікату ідея видання полягала в тому, щоби представити Автора читацькому загалу (про його творчість тоді тільки здогадувались). Ця збірка наповнена літературними досягненнями великої постаті Польської Церкви, яка лише тоді з великим ентузіазмом друзів та знайомих К. Войтили відкрилася для усієї Вселенської Церкви. На відміну від усієї іншої діяльності Кароля Войтили, ці досягнення не були широко відомі і пов'язані з ним. Навіть близькі друзі не були знайомі зі всіма рукописними і друкованими творами. У свідомості читача усі ці твори почали жити заново й набувати нових смислів і цінностей лише тоді, коли асоціювалися з постаттю Папи-поляка як Автора. Видавці хвилювалися про художнє оформлення поетичних надбань, але ці побоювання не виправдалися, а інтелектуальна цінність цих творів робила їх чимось близьким реципієнтам не лише європейської культури.

Романтичні традиції вплинули на історію польської літератури і створили певний стереотип сприйняття К. Войтилою рідної поезії. Романтизм має для поляків величезне значення. К. Войтила був дуже зацікавлений і з особливою пошаною ставився до таких поетів, як Міцкевич, Словацький, Красінський, Норвід. Однак межа романтичної парадигми не закінчується в XIX столітті, вона сягає часів Виспянського, Лехоня, Бачинського, включає оригінальні, єдині в своєму роді твори Папи-слов'янина. І треба сказати, що романтизм започаткував не лише ідеологічну парадигму, а й формальну, оскільки знаменував фундаментальний прорив у способі розуміння й практики

мистецтва слова. Наголошуючи на естетичному вимірі тексту, романтизм розвалив існуючі ієрархії та відчуття порядку, замінивши їх філософією фрагменту. У світлі такої аргументації творчість Кароля Войтили слід поставити на межі того, що називається мистецьким шоком і автономією естетики, між класичними та романтичними зразками.

«К. Войтила створює слово, що сягає неба і найпотаємніших глибин людського серця. Концепція літературної творчості залишається при меті пізнання Бога і любові, тому містик К. Войтила не тільки відчуває Бога, але також має глибоке бажання поділитися своїм досвідом з іншими. Релігійна, метафізична та містична традиція була близькою польській поезії, вона жила в епоху Відродження, Бароко, у творчості Яна Кохановського, Миколая Сепашаржинського, Себастьяна Грабовського, у пророчих проповідях Петра Скарги, у творчості доби романтизму і молоді Польщі»[4, с. 2-3].

«На цьому різноманітному фоні літературних і духовних традицій живе поезія Кароля Войтили, спокійна, приглушена, дуже лаконічна, котра говорить не про зовнішнє, а про внутрішнє повсякденне життя, про життя, яке відбувається тут і зараз, бо вічність не можна написати ні часом, ні літературно-філософськими трактатами, а також не схожа на твори інших митців. Проголошене, промовлене і написане слово, пронизане містичною зустрічю – є діленням Словом. Ділення в тиші, спокої, мирі. Це Слово є простором серця, в якому має місце зустріч і розмова Кароля з Богом. Ця зустріч – не тільки спільне мовчання, але й зустріч, яка приводить до зміни способу мислення та життя, а отже, до іншого ритму промовляння слова. Це зустріч і перебування в любові»[4, с. 3].

У своїй творчості Кароль Войтила не ставить екзистенційних питань, не висловлює духовних дилем, не дає спрощених порад, а ділиться своїм містичним досвідом, досвідом кохання. Його не можна вважати ані літературним епігоном, ані героєм-протагоністом. Його особисто висловлений зміст завжди викликає повагу до справжньої краси. Щодо художніх цінностей,

сам автор ставиться до власних поетичних надбань з великим почуттям гумору. Натомість у творі відчувається чуйність і мудрість. Досвід, набутий на сцені та за пером, визначив цінність його поетичної мови.

Все менше і менше ми замислюємося над тим, як слухати слово і як його говорити, проголошувати. Важко сьогодні бути майстром слова. Безумовно такими майстрами є письменники, медійники, харизматичні оратори. Кароль Войтила у своєму житті відповідає усім згаданим вище критеріям, він абсолютно заслуговує на те, щоб називатися «майстром слова», в тому числі і поетичного. Безпосередні зустрічі з майстрами слова виконують значну функцію у логосфері людини. Вони можуть спонукати до діяльності, що просуває логосферу, або підтримувати потребу в активному контакті зі словом. У житті Кароля Войтили було багато таких зустрічей. Це Ян Тирановський, швець з Вадовіц, котрий навчив Войтилу любити святого Івана від Хреста. Це отець Фіглевіч, котрий показав юному Каролу красу Вавельського собору та Мечислав Котлярчик з його Рапсодійним театром. Ці майстри вчать Войтилу промовляти і ставитися з пошаною до слова.

1.2. Концепція і міць слова Кароля Войтили

Переконання в тому, що на світ культурних феноменів можна дивитися через призму мови, виникло в кінці XVIII століття, а також воно поширене й сьогодні.

Треба замислитися, в чому полягає таємниця мови, мовлення, письма, спілкування, вираження почуттів, дійсності. Так у чому ж полягає феномен поетичного слова? Яка сила Божого Слова? Важко пояснити, що таке слово в культурі і яку роль воно відіграє в християнській культурі, тому що кожен християнин живе у просторі слова. Слово – це може бути штучний термінологічний вислів або слово, яке виникло в чужому тексті. Слова конкретного типу мовлення, якими є поезія, можуть бути важливими,

сакральними, загальноприйнятими, загальнолюдськими, або на шляху культурного плюралізму та різних традицій залишатимуться двозначними чи навіть незрозумілими. Джерелом культурної творчості є можливість різноманітної інтерпретації літературних творів. Таким чином це є герменевтичний підхід, який частково використовується сьогодні при читанні біблійних текстів. Феноменологічна герменевтика, на яку варто звернути увагу, обговорюючи тексти Кароля Войтили, наголошує на зв'язку між словом і реципієнтом, оскільки визнає важливість самого твору і проекцію погляду читача. Мова Біблії є складною, Слово Біблії постійно переосмислюється наново. Таким чином, досвід читачів-попередників є корисним і збагачує культуру.

Тому, як же тоді розуміти слово – як банальність чи як таємницю? Чи потрібно брати до уваги релігійну категорію, чи краще залишатися у сфері індивідуального бачення, вписаного в структуру герменевтичного бачення? Це і є проблемою, яка зустрічається у творі Кароля Войтили, як поєднання святості і драми.

Щоб розуміти поезію Кароля Войтили, необхідно вдатися до наукових визначень «слів», через призму діяльності, якою займався митець, що дозволить зрозуміти слова так, як він їх розуміє і як він їх використовує. «Слово», безумовно є в драмі Папи, але воно дає можливість багатогранного погляду на певні контексти, тому аналіз «слова» повинен здійснюватися на кількох рівнях, через конкретні терміни, догми та істини віри. Мовної перспективи недостатньо, щоби висловити метафізичний досвід, хоча лише вона дає можливість як внутрішнього, аналітичного, так і зовнішнього метамовного погляду. Це пояснення дає певне виправдання для віддалених контекстів, які з'являються в роботі, про все, що стосується слова, існує в багатому світі культури.

Сучасні дослідження визначають міждисциплінарні контексти, і тому лінгвістиці допомагають психологія, соціологія та філософія, а також теологія

(вона в цій драмі потрібна для аналізу і спостереження релігійного слова). Треба побачити термінологію драми незалежно від функції автора в суспільстві, тому що вона є найкращим відображенням його мови. Вона є записом правдивої, найінтимнішої сфери думок і почуттів, а отже, правдивим вираженням думок у поетичному слові.

На жаль, правдою сьогодення є відсутність поваги до слова. Ми живемо в часи стрімких цивілізаційних змін, що викликають соціальні зміни, зміни в людській психіці, менталітеті. Технічний прогрес, поспіх у кожній сфері життя, комунікаційний простір наповнений перенасиченням слів, надлишковим вербалізмом, інформаційним шумом. У потоці інформації легко втратити увагу до слова і способу вираження цього слова. Але треба сказати, що в основі слов'янської традиції лежить віра в рушійну силу Слова, що воно не тільки відображає реальність у собі, але також створює цю реальність, упорядковує і зачаровується нею. Слово має певну силу, перевагу та ефективність над образом, особливо коли воно несе в собі силу Бога. Тому християнство допомагає вирішити сучасну культурну кризу, показує потребу поважати слово та нести відповідальність за нього.

Нам варто замислитися над тим, як сприймається слово. Кожна людина має приватну логосферу, тобто свій простір слів. Саме вона забезпечує внутрішній порядок, гармонію. За допомогою логосфери людина називає світ, самовизначається в ньому, зрештою, шукає і намагається охопити словом сакральне.

Священним є те, що існує, це водночас сила, ефективність, джерело життя. Тому священне включає в себе те, що можна описати, а мовчання – спосіб вираження Невимовного. Для релігії категорія «священне» є обов'язковою і базується на повазі і шануванні.

У випадку Кароля Войтили – це Логос-Христос, християнський Бог, і він постійно посилається на його особисту логосферу, тому що це Слово, завжди

важливе, завжди має значення. Це Слово відповідальне, до якого завжди ставляться з пошаною.

Аналізуючи «Слово» в творі Кароля Войтили бачимо що він вживає метафори, епітети. Час між мовчанням і словом, між пам'яттю і забуттям, час між втратою і поверненням – це і є відповідний момент для усвідомлення, роздумів над тихим словом. Р. Якобсон пише про правомірність мовчання в драмі: «Я слухаю свою внутрішню мову (...) Слова монологу, які перемагають мовчання, є протилежністю великій драмі мовчання за межами слів» [21, с. 23].

У творі вживаються метафори і порівняння. Часом порівняння єднаються з анімізацією (від латинського *anima* – «душа», *animus* – «дух»). Думки раптово відриваються від слів, сказаних вголос. Важливим є спосіб вербалізації, передачі слів, якщо хочемо назвати словами сферу сакрального. Іноді не просто нам проникнути в таємницю. Драма Кароля Войтили виражена словом, але багато в цій поезії мовчання і недомовленостей. Можемо назвати цю драму сферою сакрального характеру. Духовні вірші – це ніби молитовна послідовність вимовлених слів і медитації, що існує в роздумах людини.

Отже, можна сказати, що невимовне існує, просто потрібно знати спосіб це висловити. Поезія це не тільки красиве мовлення, але і часто драматична спроба назвати певні речі, які часом ледь вловимі.

Концепція слова, що розуміється як єдність думок, почуттів і мовної реалізації, без сумніву, впливає з віри Войтили, а також із його свідомого використання слова, яке він постійно використовує як риторіку. Його твори добре слухають, добре сприймають, а це, в свою чергу, є надбанням будь-якої поезії. Досвід Рапсодійного театру і співпраця з Мечиславом Котлярчиком дають плоди в творчості Войтили. Поєднання слова і мовчання є найважливішими характеристиками цього твору. Контексти, що ілюструють вживання слова, підтверджують концепцію повсякденного життя і

відображення реальності, яка є прихованою, невимовною, духовною та водночас простою, завдяки тісному зв'язку із Творцем.

Творчість Кароля Войтили характеризується поміркованістю та співвідношенням поетичного та релігійного. Перш за все, його мова – це мова молитви і споглядання. Отже, за визначенням, вона також має бути мовою мовчання, тому що таким чином вона служить медитації. Перед обличчям трансцендентної Краси мовчання є природнішим за слово.

Мистецтво художнього слова формують риторика та поезія Войтили. Його поезія – це мова споглядання і тиші, але в цій простоті міститься філософсько-символічний зміст. Драма Войтили залишається в колі загальнолюдських проблем, а автор надихається Словом Святого Письма.

1.3. Значення театру в житті майбутнього Папи

Папа Римський Іван Павло II, святий католицької Церкви, теолог, філософ, проповідник, поет, драматург (його літературні псевдоніми – Анджей Явень, А.Я., Станіслав Анджей Груда, Павло (Петро) Ясень) народився 18 травня 1920 року у Вадовіцах, Польща. Помер 2 квітня 2005 року в Ватикані.

«Треба сказати, що тоді, 18 травня 1920 року ... о дев'ятій ранку я ще не народився. Як мені потім розповіли, я народився між п'ятою і шостою годиною дня. Приблизно в той самий час, між п'ятою та шостою годиною дня, через п'ятдесят вісім років мене обрали папою»[22, с.11].

В юності майбутній Папа мріяв бути актором. Захоплення театром займало особливе місце в його житті. У першу чергу любив театр у зустрічах героїв на сцені і глядачів у залі. Сцену він сприймав як простір для побудови діалогу, метафізичного відчуття і відкриття на трансцендентність.

Перші паростки акторського і ораторського таланту зародилися ще у дитинстві. У Вадовіцах почалося його життя, навчання, творчість в театрі, а також священство.

«Відомо, яке велике значення для дозрівання особистості та характеру людини мають перші роки життя, дитинство, а потім юність. Ці роки для мене нерозривно пов'язані з Вадовіцями, містом, яке тоді носило гордий герб Королівського вільного міста Вадовіце ... воно було свідком моїх перших кроків, перших слів – як говорить Норвід – «перших поклонів», які є ніби вічним визнанням Христа: «Будь прославлений!» (Моя пісенька). Місто, моє дитинство, мій рідний дім, парафіяльна церква, церква мого Хрещення»[22, с. 10].

Вадовіце – невеличке охайне містечко в передгір'ї Бескидів, в якому разом проживали поляки і євреї. У містечку – кілька костелів, монастирі кармелітів босих та пальотинів зі школами при них, монастирі сестер альбертинок та назаретянок, парафіяльний католицький дім і дві синагоги.

Така атмосфера міста робила його значним культурним і освітнім центром, в якому найбільшим захопленням мешканців містечка був театр. Льолек не міг лишатись осторонь театральних дійств.

«Багато спогадів. Так чи інакше, тут, у цьому місті, у Вадовіце, все почалося, і почалася школа, почалося навчання, і почався театр. І почалося священство»[22, с.11].

Під час шкільного навчання в гімназії імені Мартина Вадовіти його вчитель, професор Фориш, захопив юнака красою і милозвучністю польської мови. Закоханість у слово зростала при зустрічах із творчістю великих поетів-романтиків – Адама Міцкевича, Юліуша Словацького, Ципріяна Норвіда.

«А на вадовіцькій сцені ми дивилися найвидатніші твори класики ... Коли ми були в п'ятій гімназії, ми грали «Антигону» Софокла. Я грав Хаймона» [22, с. 13].

К. Войтила належав до шкільного Театрального Кола. Першою виставою, в якій брав участь 15-річний Кароль, була вистава «Улани князя Юзефа» Л. Мазура. Є припущення, що роком раніше молодий Войтила зіграв у «Дамах і гусарах» – це п'єса Олександра Фредро. Як актор він зустрічає у своєму житті

Мечислава Котлярчика, що мав глибокий вплив на мислення юнака і його акторську діяльність. Мечислав Котлярчик запам'ятався як дуже сильна особистість, що мала великий вплив на своє оточення. Він також вразив молодого Войтилу своїми великими знаннями та любов'ю до театру. Відтоді Льолек кожна вільну хвилину присвячував театральному мистецтву. Котлярчик, вчитель польської мови в молодшій школі, мав своє оригінальне бачення театру, яке захоплювало й Льолека. Він показав молодому Войтилі силу мистецтва, завдання якого – формувати суспільство, розвивати його духовно та морально. Мечислав навчав Льолека дикції та вимови на текстах творів польської літератури. Передавав любов до польської, європейської, світової культури та літератури.

Після перших репетицій виявилось, що молодий Войтила має неабиякі здібності: хорошу дикцію, свободу рухів на сцені, красивий чистий голос, здатність вживатися в роль. Крім того, має велику любов до театру і інтерес до теоретичної сторони театру.

К.Войтила зіграв головні ролі в таких виставах: «Антигона» – Гаймон; «Балладин» – Киркор; «Не-Божественна комедія» – Граф Генрих; «Дівочі обіти» – Густав. У декількох виставах він був співрежисером. Остатнім твором, який Войтила зіграв перед виїздом з Вадовіце, був «Юда з Каріоту» Кароля Ростворовського. Кожна прем'єра аматорських театрів була подією в культурному житті маленького міста Вадовіце. Театральні гуртки побували також у сусідніх містах – Андрихуві, Кентах, Кальварії Забжидовській. На зароблені гроші та в нагороду за старання молоді актори їздили на вистави у «правдиві» театри до Кракова.

У 1938 році К.Войтила починає вивчати полоністику в Ягеллонському університеті. Він спочатку взагалі не думав про священство, хотів стати актором. Під час навчання в університеті брав участь у виставах краківської театральної школи «Студія-39». Брав також активну участь у літературних вечорах, зайняттях та засіданнях Товариства полоністики, при якому

організовувалися авторські вечори молодих поетів, лекції та дискусії. Кароль Войтила був бібліотекарем Клубу полоністів, а також членом Товариства любителів польської мови.

У часи II Світової війни разом зі своїм вчителем Мечиславом Котлярчиком він створює конспіраційний Рапсодійний театр, а також долучається до різних проєктів Юліуша Остерви, перекладає відомі драматичні твори сучасною мовою. А також приєднується до підземного культурного руху опору, де допомагає створювати театр. Пише драми: «Давид» (грудень 1939 року), «Йов» і «Єремія» (весна 1940 року).

Першою виставою, яка відбулася в квартирі, де проживав Войтила разом із подружжям Котлярчик, була вистава «Король-Дух» Юліуша Словацького. Він зіграв там Болеслава Сміливого, пізніше у виставі «Пан Тадеуш» зіграв священника Робака.

Рапсодійний театр, можливо, був створений для виховання живого слова тодішнього молодого студента полоністики, а сьогоднішнього Папи і святого. Тобто завдяки цьому досвіду Войтила зміг підготуватися до великої ролі пророка, який проповідував Слово всіма мовами світу.

У театральних виставах присутня перевага слова, думки над жестом і рефлексії в людині. Виявляється, думка – це аж ніяк не застій, але у неї є свій рух, саме цей рух думок і їх динаміка захоплює живе людське слово і робить його дією.

Кароль Войтила, роздумуючи над концепцією драми, вважав, що вона не стільки виконує свою соціальну функцію, щоб показувати дію, але й показуючи її повільно, показує шляхи, якими вона дозріває в думці людини і після цього з неї випливає.

У 1942 році Кароль Войтила вступає у підпільну краківську духовну семінарію і одночасно вивчає філософію на таємному теологічному факультеті Ягеллонського університету.

Рапсодійний театр був для юнака Войтили «домом слова і школою мови». Він має експресію і містерію слова. До 1943 року тут ставили прем'єри: «Беньовський» Словацького; «Попіл» Жеромського; «Пан Тадеуш» Міцкевича; фрагменти «Ляльки» Пруса; «Quo vadis» Сенкевіча; «Хлопи» Реймонта та інші.

Разом з Войтилою сцену ділили Мечислав Котлярчук, Данута Міхаловська, Галина Крулікевіч, а глядачами були між іншими Юліуш Остерва, Єжи Туровіч і Юліуш Кудриньський.

Після війни репертуар Рапсодійного театру складався з «Одісеї» Гомера, «Онегіна» Пушкіна, «Дзядів» Міцкевича; «Божественної комедії» Данте; «Фауста» Гьоте тощо.

Співпраця Кароля Войтили з Котлярчиком, безумовно, мала важливе значення для формування у нього чутливості до слова. А багато вистав, які він спостерігав, допомогли у формуванні критично-літературної діяльності. Його постійна присутність у театрі, незважаючи на численні священницькі та душпастирські обов'язки, свідчить про те, як Войтила ставиться до слова – рефлексивно, з повагою та розумінням.

«Театр слова», так говорили про Рапсодійний театр, тому що Котлярчик зробив живе людське слово першоосновою, або інакше сказати «закваскою драми», важливішою за рух і декорації; що підтверджувало, з одного боку, ілюзорність театру, а з іншого – виражало глибокі роздуми, представляло думки.

З цим досвідом Войтила-актор став священником, лектором, поетом, котрий завжди був готовий зосередитися над словом, яке змушує до роздумів. Згодом театр припинив своє існування, але ж все-таки ідея «театру живого слова» в різних формах розповсюдилася по всій Польщі.

1 листопада 1946 року К. Войтила став священником, а 15 листопада цього ж року розпочав навчання в Папському домініканському університеті в Римі. У 1948 році захистив докторську дисертацію на тему «Доктрини віри

згідно зі вченням святого Йоана від Хреста». В цей же час К. Войтила написав трилогію, до якої належать твори:

- «Брат нашого Бога» (написаний твір у 1944-1949рр.), а опублікований в «Тижоднік Повшехни» в 1979 році;
- «Перед ювелірною крамницею. Медитація, яка часом переходить в драму» (твір був написаний 1960 р., першодрук – у цьому ж році в «Знаку»);
- «Випромінювання батьківства» (написаний твір у 1964 році, а опублікований на 15 років пізніше в «Знаку»).

Писати драми К. Войтила почав у досить молодому віці, але треба сказати, що він не був в цій справі новачком.

Драматургія К. Войтили є внутрішньою драматургією. Точність слова, видовище усієї вистави, розуміння драми як проблеми – це ті три формальні риси Кароля Войтили, завдяки яким він так сильно впливає на глядача. Але є ще одна особливість авторського ставлення, не менш важлива – це надзвичайна пошана і серйозність, з якою він ставиться до глядачів, серйозність, яку можна порівняти з гідністю співрозмовника.

У рапсодійній творчості К. Войтили основним інструментом є живе слово. В цих творах центром драматичного конфлікту є зіткнення ідей, при цьому треба зауважити, що до мінімуму тут зменшені видовищні елементи. Завданням К. Войтили є збереження сили слова, що спрямовує і формує душі людей. Автору треба дбати про форму слова. В роки війни це слово, яке бореться, потім це слово надії, пізніше, можливо, це мудрість, яка добре сформована, проаналізована, добре передана, яка повинна дійти до іншої людини як енергія.

1.4. Любов - велика цінність в житті Івана Павла II

Візит Папи Івана Павла II в Україну відбувся 23-27 червня 2001 року. Він відвідав Київ та Львів. Під час своєї подорожі проголосив 11 проповідей і навчань. Участь у Літургіях із Папою Римським взяли 1,6 мільйона людей. Тоді багато українців виявили дуже великий інтерес до всього, що стосується Великого Проповідника. Люди кількох поколінь, малі діти, молодь, дорослі, хотіли почути його, зустрітися і потім ще довго розмірковували над його словами. А після смерті Папи 2 квітня 2005 року тенденція зацікавленням його постаттю дала людям надію, що смерть Івана Павла II залишиться глибокою духовною спадщиною, яка полягає в постійному заглибленні в його Слово, яке завжди було скероване на Христа. На жаль, знадобилося лише кілька років після його смерті, щоб ентузіазм до пізнання згас, тому хочеться пізнати думки Папи Івана Павла II, що стосуються основних постулатів, на які він опирався і на яких будував свій понтифікат.

Питання про те, яка думка, текст чи слова Папи-поляка мали найбільший вплив на мою думку, сприймання світу чи систему цінностей, є дуже складним. Адже навколо мене все змінюється, складаються різні ситуації, маю певний життєвий досвід, на своєму шляху зустрічаю різних людей, які теж змінюють мій погляд на світ, впливають на мої емоції. Життя змінюється швидко і на різних етапах мене цікавлять і глибоко зворушують різні справи і слова. Але певні слова з різних проповідей Папи до сьогодні залишили відбиток у серці.

«Людина вільна через любов, тому що любов є джерелом любові в стосунку до всього, це добре»[26, с.102-103].

«Ця любов, якій апостол Павло присвятив слова свого гімну і Першому посланні до Коринтян, «терпелива» і «добра», яка все терпить [1, (13,4-7)], безумовно є вимогливою. Його краса полягає в тому, що він вимогливий і таким чином формує справжнє добро людини і випромінює справжнє добро.

Бо добро, за самою своєю природою, прагне поширюватися», – як каже святий Тома. Любов є істиною, коли вона створює добро для людей і спільнот, коли вона дарує це іншим. ...Бо любов є вимогливою. Вона вимагає в кожній ситуації»[28, с. 85].

«Молоді люди, як хлопці, так і дівчата, знають, що мають жити для інших і з іншими, вони знають, що їхнє життя має сенс, якщо воно стає даром для інших. Звідси виникають всі покликання – священників, чорниць, а також покликання до життя в подружжі та сім'ї. Подружжя – це теж покликання, це дар Божий»[26, с.102-103].

Особливе значення має драма Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею», яка спонукає замислитися над почуттям любові.

Любов у житті Папи займає особливе значення. Саме Любов, чиє ім'я Ісус, показала Йому всі Його шляхи в житті. Ця Любов є найбільшою з усіх видів любові, які ми можемо побачити в нашому маленькому світі. Вона показує і визначає курс батьківських почуттів, відносини з іншими, почуття до себе, а також вчить будувати стосунки з Богом.

«Молодь треба готувати до шлюбу, вчити любові. Любові не навчитися, і в той же час нічому так не навчитися, як любові! Будучи молодим священником, я навчився любити людську любов. Це один із основних змістів, на якому я зосередив своє священство, моє служіння на амвоні, в сповіді, а також за письмовим столом. Якщо ти любиш людське кохання, тоді народжується жива потреба присвятити всі свої сили «прекрасній любові». Тому що кохання прекрасне. Справді, молоді люди завжди шукають краси в коханні, вони хочуть, щоб їхнє кохання було прекрасним ..., глибоко в серці вони прагнуть красивої та чистої любові. Це стосується як хлопців, так і дівчат. Зрештою, вони знають, що ніхто не може дати їм такої любові, крім Бога. І тому вони готові слідувати за Христом, не зважаючи на жертви, які можуть бути пов'язані з Ним»[22, с. 166].

Саме ця Любов вчить нас, як бути хорошим чоловіком, дружиною, дитиною. Саме вона через усі заповіді та заборони, що залишилися на землі, хоче збудувати образ Пресвятої Родини в кожній оселі. Хоча наш егоїзм перешкоджає, але Бог дає нам силу постійно вдосконалюватись, бажати змінюватись заради людей, яких ми любимо. Саме ця Любов освітлює шляхи, щоби показати, що ми маємо в глибині. Не порожніми словами і брехливими вчинками, а жертвуючи частиною свого еґо.

Ісус помічає і пояснює важкі шляхи любові двох людей – жінки і чоловіка, що призначені одне одному. Хоча це дороги в гору, які часто вимагають багато зусиль, самозречення та наполегливості, іноді навіть відсуваються на другий план, все ж вони формують образ справжнього, чистого та міцного зв'язку, який витримає все. Він не зламається на перших кроках і з роками досвіду подружнього життя .

Саме ця Любов пояснює, яку велику цінність ми маємо в собі лише тому, що ми існуємо. Саме вона показує і підкреслює нашу гідність. Показує, як любити себе через самолюбство, але й сприймаючи себе правдиво.

Любов пояснює нам усі аспекти нашого життя, якщо ми дозволяємо їй це робити. Так зробив сам Іван Павло II, коли повністю довірився Богові. Тому він залишив нам підказку, що лише навчаючись цієї любові ми зможемо йти добрим шляхом, творячи мирний шлях до спасіння. Любов, найбільша і найважливіша в нашому житті, визначає все, що в ньому відбувається. Отже, яким буде моє ставлення до Ісуса – такі будуть мої дороги життя.

Іван Павло II був надзвичайною людиною. Цю унікальність важко передати словами, важко її визначити. Його слухали мільйони людей і водночас кожна окрема людина. Він міг говорити до всіх і до кожного. Є велика потреба слухати і виконувати слова, які він залишив нам. А особливо в теперішні часи випробовування і спокус для родини. Навіть у незначних справах, треба починати з себе. Читати його твори, вірші, драми, проповіді – це чудова нагода для всіх нас нарешті прислухатись до Його слів.

«Навчився правди про любов. Мушу зізнатися, що особливо в минулі роки, я був не тільки свідком цих відомих процесів, але скажу більше – й людиною, котрій молоді люди довіряли таємниці свого серця, з котрою охоче говорили про своє покликання до шлюбу і до сімейного життя. Саме тоді я пізнав цю велику істину про любов і відповідальність, якій навіть присвятив окрему книгу.

Всупереч тому, що часто думають, навіть багато разів поширюють різними способами, любов є особливим закликком до відповідальності. Перш за все, це відповідальність за іншу людину, яку я не можу підвести. Це, у свою чергу, відповідальність «за наше спільне майбутнє» – не тільки за спільне, чоловіка і жінки, але за майбутнє тих дітей, яким вони дадуть життя – майбутнє сім'ї як спільноти життя і любові» [27, с. 262].

Отож Любов – це сенс людського життя, це дар, закладений у людське серце, суть людини, створеної на образ і подобу Бога, котрий Сам є Любов'ю. А одночасно Любов – це відкриття цього Бога в собі та в інших людях. В цьому сенсі це певний процес, пошук, таємниця. Маємо переживати цю таємницю, вчитися цієї любові, бути відповідальними одне за одного, піклуватися. Справжня любов – це не почуття. Треба постійно вчитися щоб це були не тільки емоції. Це важка праця, це завдання всього життя.

Кохання – це також відкриття інших людей. Це запрошення до діалогу, до знайомства та розуміння одне одного. Бо зрозуміти можна лише пізнавши. Іван Павло II сказав, що життя вимагає від нас подолання будь-якої схильності до егоїзму, вимагає йти до інших з відкритим серцем і розумом.

Любов – це радість, щастя. Вона окрилює, збагачує і надає сенс життю. Хто любить, той не боїться жертвувати. Любов – це також довіра. Ми любимо, коли довіряємо, коли наша любов не використовує, не експлуатує. Наше майбутнє залежить від довіри, що побудована на правді. Це праця кожного дня, щоб будувати, відновлювати та поглиблювати довіру. Можна сказати, що це основа успішного спільного життя. Це спосіб створити нову якість життя

для двох, створити безпечне бачення спільного світу. Не довіряючи іншій людині, ми закриваємося від чогось чудового, адже недовіра походить від певного страху втратити людину. Ми боїмося, що вона бреше, і намагаємося контролювати іншу людину на кожному кроці. Таким чином руйнуються стосунки, руйнується любов.

Справжнє кохання – це те, що є безкорисливим і яке болить. Це найважча правда про кохання. Якщо ми шукаємо такої любові – ми шукаємо Самого Бога. Кохання непросте. Ми його постійно перевіряємо на міцність, страждаємо через це, тому що ідеал кохання в нашій уяві завжди виглядає зовсім інакше, ніж є насправді. Якщо ми хочемо, ми можемо приєднатися до цієї нелегкої любові або можемо її відштовхнути. Якщо приймемо її, навіть якщо зустрінемо на своїй дорозі труднощі, то ніколи не піддамося, не відмовимося від неї.

Любов має кілька етапів. Останнім з них є подружня любов, яка має зовсім іншу форму від усіх попередніх. На цьому етапі людина довіряє своє «Я» іншій людині, яка в певному сенсі стає тобою. Віддається вільно і безкорисливо. Любити, навіть тоді коли немає за що. Це є важко, бо нам важко віддати себе повністю, іноді нічого не отримуючи взамін, але треба вчитися подружньої любові кожен день і кожну хвилину.

«Ходити шляхом подружнього покликання, тобто вчитися подружньої любові з дня на день, з року в рік: любові до тіла і душі, ...любові, яка може радіти правдою, любові, яка все стерпить...»[1, (1Кор 13, 4-7)][22, с. 169].

К. Войтила часто роздумував над фрагментом Біблії 1 Кор 13, 1-13: «Якби я говорив мовами людськими, але не мав любові, я був би немов мідь бриняча або кимвал звучний. Якби я мав дар пророцтва і відав усі тайни й усе знання, і якби я мав усю віру, щоб гори переставляти, але не мав любові, я був би – ніщо. І якби я роздав моє тіло на спалення, але не мав любові, то я не мав би жадної користі. Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, любов не чваниться, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не

задумує зла, не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не проминає. Пророцтва зникнуть, мови замовкнуть, знання зникне. Бо знаємо частинно й частинно пророкуємо. Коли настане досконале, недосконале зникне. Коли я був дитиною, говорив як дитина, думав як дитина, міркував як дитина. Коли ж я став мужем, покинув те, що дитяче. Тепер ми бачимо, як у дзеркалі, неясно; тоді ж – обличчям в обличчя. Тепер я спізнаю недосконало, а тоді спізнаю так, як і я спізнаний. Тепер же застаються: віра, надія, любов – цих троє; але найбільша з них любов» [1, (1Кор. 13,4-8; с. 218-219)]. Саме ці вимоги можуть зробити нашу любов правдивою Любов'ю, якщо будемо цього прагнути, по-людськи і по-християнськи, то вчинимо її прекрасною, великою, зрілою і відповідальною.

У своїй автобіографічній книзі К. Войтила пише і заохочує молодих людей не боятися любові: «Багато разів у житті мені випадала можливість зблизька спостерігати любов молодих людей. Завдяки цьому досвіду я зрозумів, наскільки це важлива справа, настільки важлива, як велика... Думаю, що майбутнє людини значною мірою є важливим саме на дорогах цієї молодіжної любові, котрою ти і вона... котрою ти і він відкриваєте на дорогах вашої молодості. У певному сенсі це велика Пригода, але водночас і велике Завдання» [22, с. 169].

«Сьогодні принципи християнської подружньої моралі в багатьох колах представлені у кривому дзеркалі. Робляться спроби нав'язати середовищам і навіть цілим суспільствам модель, яка проголошує себе «прогресивною» і «сучасною». Не помічається, що в цій моделі – людина, і мабуть особливо жінка, перетворюється із суб'єкта на об'єкт (об'єкт своєї маніпуляції), а весь великий зміст любові зводиться до використання, котре навіть якщо двостороннє – не перестає бути по суті егоїстичним. Нарешті дитина, плід і нове втілення любові обох, щораз більше стає «обтяжливим додатком». Цивілізація споживання і матеріалізму увірвалася в цей прекрасний

однорідний світ подружньої любові, яка від початку проникнута Божественним як знаком так і рефлексом» [22, с. 170].

«Дорогі юні друзі! Не дозвольте, щоб вам відібрати це багатство!...Шукайте цю правду там, де вона є! У разі потреби рішуче йдіть проти течії масових поглядів і пропагованих гасел! Не бійтеся Любові, яка ставить вимоги» [29, с. 30-31].

«Євангелія, безперечно, вимагає. Відомо, що Христос ніколи не принижував своїх учнів і слухачів з цього приводу. Пам'ятаймо, що Христос ніколи не казав своїм апостолам і учням, що вони матимуть легке життя. Можна навіть сказати, що у певному сенсі їх страхав... Христос казав дуже конкретні, прості, зрозумілі і жорсткі речі» [30, с. 94].

«Якщо той самий Христос каже: «Не бійтеся!», то Він, звичайно, не говорить ці слова для того, щоб якимось звести нанівець свої вимоги. Навпаки, цими словами Він підтверджує всю істинність Євангелія і всі вимоги, які в ньому містяться... виявляє, що ці вимоги не виходять за межі людини. ...Більше того, людське життя саме таке» [26, с. 163].

Кожен з нас здатен любити і всі ми маємо право любити. Іван Павло II у драмі «Перед ювелірною крамницею» підкреслює, що любов – це не пригода, любов має смак цілісної людини, вона має свою питому вагу, вагу всієї людської долі. Це не мить, не хвилина, це те, через що людина переходить у вічність. Любов – це Божий вимір, бо тільки Господь є вічний. Отож, третім учасником взаємодії, яку ми називаємо шлюбом, є Сам Господь Бог.

К. Войтила показує шлях, яким треба йти, але ми повинні відкрити все самі, по-своєму. Як видається, ця драма може допомогти розпізнати Любов і навчитися Любові. Це навчання має тривати все життя, щоб нарешті досягти мети.

2. СТРУКТУРА ПОЕТИЧНОЇ ДРАМИ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ «ПЕРЕД ЮВЕЛІРНОЮ КРАМНИЦЕЮ»

2.1. Жанрові особливості твору

Серед літературних надбань колишнього вадівіцького гімназиста, а потім студента краківської полоністики, клірика єпископату палацу кардинала Сапеги, випускника римського Ангелікуму і нарешті професора Люблінського католицького університету та довголітнього мешканця дому на вулиці Францисканській в Кракові достойне місце займає драма «Перед ювелірною крамницею». Це найбільш відомий твір Кароля Войтили, який є медитацією над таємницею шлюбу, де автор показує на величезний простір твору і підкреслює літературні традиції.

Поетична драма – особливий різновид драми, характерною рисою якого є домінація суб'єктивних точок зору над лінійним викладом сюжету. Твір показує моральні і духовні вартості, які мають бути в кожній людині, котра має намір вступити в подружній зв'язок. Це звернення до молодих людей, сутність якого полягає у тому, що потрібно відкрити серця до Божого дару Любові.

Заголовок і підзаголовок «Перед ювелірною крамницею. Медитація про таємницю шлюбу, що переходить часом в драму», вказують на простір твору та визначають його жанрові посилання, що належать до літературної традиції. Суб'єктивні точки зору персонажів домінують у лінійній послідовності подій. Для автора драми важливо зосередитися на промові, а не на сюжеті. Тому, читаючи драму, ми зосереджуємося не на дії, а на роздумах над висловлюваннями різних персонажів. Дія подана лише для того, щоби конкретно і належним чином створити привід для медитації – як для героїв, так і для глядачів.

У драмі має значення саме драматичне слово. Тут треба зазначити, що важливим є не тільки те, що, але і як говорять герої. Мова є дуже часто метафоричною, емоційною, насиченою суб'єктивізмом, якого головні герої не намагаються укривати.

Кароль Войтила в цьому творі навчав, що любов є даром Бога, а двоє людей, котрі створюють подружній зв'язок, з'єднані почуттям подібним до абсолютної любові, якою Бог обдаровує людину створену на Його образ і подобу.

Говорячі про цей дар, Войтила хотів звернути увагу молодих людей на те, щоб вони прагнули зрозуміти чим є чудова подружня любов. Щоб вони, створюючи щасливий подружній зв'язок, творили справжню радість і мир.

Драма зосереджується на трьох парах, котрі йшли дорогою подружнього життя. Автор вдається до метафор, котрі уособлюють абсолютне Існування і Любов.

В композиції драми цікаво відображено вписування людської любові у вимір любові Пресвятої Трійці, об'явленій в постатях Ювеліра, Нареченого та Адама. Вони з'являються в житті трьох пар героїв і показані в трьох частинах драми. Виявляється незвичайне співвідношення між проявами Божої дії та історією людей. Тереза та Анджей, що ілюструють «Початок», мають безпосередній контакт із Ювеліром. Анна та Стефан (через Анну), зранені розривом відносин і потребують любові Нареченого (Спасителя), який відновлює правильне почуття людської любові. Нарешті Моніка та Кшиштоф стикаються з вибором власного шляху, всупереч страхам і стражданням. Їх провадить Адам – Дух Святий, котрий проявлений в людському обличчі. Тринітарне прочитання драми є точкою, у якій адекватна антропологія зустрічається з містикою на найвищому рівні. Бо немає більшої таємниці, ніж єдність Божественних Осіб, і все ж таки ця Спільнота пов'язана з теологією тіла та зверненням до Початку.

Драма Кароля Войтили – це не типова сценічна драма. Композиція її вільна. Текст драми не насичений ліричними елементами, не містить елементів видовищних. Зате у великому обсязі представлений авторський текст. Завдяки поєднанню релігійно-етичних концепцій К. Войтили і особливостей структури драми вона сягає екзистенційної філософської і теологічної глибини.

Суб'єктивність точок зору персонажів домінує над лінійною послідовністю подій. Отже, читач має зосередитися не на дії, а на роздумах над висловлюваннями різних персонажів.

2.2. Інтерпретація назви твору

Повна назва драми Кароля Войтили – «Перед крамницею ювеліра. Медитація про таїнство подружжя».

Сучасні словники польської мови тлумачать слово «медитація» як заглиблення в думки, роздуми, споглядання, зосередження. А в релігійному значенні це час, що призначений для молитви, релігійні роздуми, друковані збірки таких роздумів.

«Словник літературних термінів» пов'язує слово «медитація» із латинським словом «meditation» – зосередження в роздумах.

У драмі Кароля Войтили слово «медитація» означає заглиблення в думки, роздуми, спостереження, романтичні спогади, філософські роздуми.

Присутність слова «медитація» у назві драми К. Войтили вказує на те, що головним героєм драми є думка – внутрішня реальність, для якої медіум – це слово, що з'являється як центр драматично-театральної дії. Внутрішня реальність у певному сенсі в драмі є так би мовити перед зовнішньою реальністю, тобто передує дії.

Отже, заголовок і підзаголовок драми визначає її жанрові особливості.

Назва драми Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею» вказує також на місце дії, а також на незвичайну постать Ювеліра. Він є не тільки

звичайним продавцем коштовностей, але також особою, що дуже уважно придивляється до людей, яким продає обручки. А самі обручки мають особливий характер.

Який сенс має обручка? Напевно, для багатьох вона є свідченням того, що людина з обручною так би мовити «зайнята».

Головні герої драми, кожен у свій час, стоять біля ювелірної крамниці і вдивляються у вітрину, в якій – дві обручки. Зазвичай до ювелірної крамниці приходять наречені, щоб вибрати собі символ їхньої любові. Анджей і Тереза також прийшли сюди, і вітрина цієї крамниці стала для них дзеркалом, в якому вони роздивляються своїй душі. Вони побачили також і обручки і піддалися силі їх символізму. Але насправді ці обручки для них це тільки частина металу до того моменту, коли вони зодягнуть їх одне одному на палець. «Відтоді ці обручки почнуть визначати їхню долю. Будуть постійно пригадувати минуле, як лекцію, котру постійно треба пам'ятати, а майбутнє будуть постійно відкривати наново, еднаючи минуле і майбутнє» [68, с.20]. Це якби ланцюжок любові. Тому що любов є « синтез існування двох людей, котрі в певному пункті якби збігаються і з двох твориться одне» [68, с.20].

Для Терези і Анджея шлях пізнання іншої людини є свідомим і раціональним. Натомість Анна і Стефан обирають чуттєвий і романтичний шлях побудови відносин. Відповідно обручка для них є тільки прикрасою. Натомість для першої пари це символ їхнього нерозривного зв'язку. Анджей і Тереза готові прикладати зусилля і працювати над собою і своїми стосунками у подружньому житті. Легкою і приємною дорогою подружнього життя уявляють собі свої стосунки Анна і Стефан. Тому, дивлячись на вибір кожної з пар, треба зробити висновок, що у Анни і Стефана домінує хаос у стосунках. А Тереза і Анджей будують свій світ на повазі до іншої людини, і в їхніх стосунках домінує гармонія.

Автор у своєму творі послуговується філософією святого Августина, і ми чуємо мудру думку про те, що « кожна людина є такою, якою є її любов». Ця

любов формується, шукає сенсу, постійно намагається знайти себе в іншому, творить єдність. І все це залежить від двох людей, які шукають такої любові.

Проте більш вагомі є такі слова: «моя гравітаційна сила – це моя любов: куди я йду, моя любов мене веде» [34, с. 416]. Вони набувають особливого звучання в словах ювеліра до голосу совісті. Він промовляє їх до наречених: «Вага цих золотих обручок – це не вага металу, а вага дійсно людини, кожного з вас окремо і обидвох разом» [68, с.24].

В розумінні Войтили, вага – це все те, що набувається в житті наречених протягом їхнього спільного подружнього життя. А також свобода, з якої народжується любов і дає так би мовити вагу – важливість усього.

Образ Ювеліра, представлений у драмі К. Войтили, є неоднозначним, складним. Його постать можна прочитати як символ Самого Бога. Церква (священник) виступає свідком укладання шлюбу і його підтвержує. Укладають шлюб, тобто одружуються одне з одним, самі наречені, але роблять це в присутності Самого Бога. Коли Анджей й Тереза приходять у крамницю, Ювелір дивиться на них дуже уважно, дивиться глибоко в очі, ніби «просвітлює» людину та її майбутнє. В певному сенсі зазирнути в майбутнє людини може тільки Господь, а Церква такої влади не має.

Важливою є сцена, у якій Анна, вважаючи, що її любов до чоловіка (як і його любов до неї) згасла, хоче продати свою обручку. Ювелір кладе кілька разів обручку на ваги, і, коли прилад нічого не показує, зауважує, що не може купити її обручку, тому що чоловік Анни, ймовірно, живий. Ювелір каже, що його ваги мають особливість, що «вони вимірюють не метал, а все єство і долю людини». Така влада не належить Церкві, а лише Богові, який «знає людину» і може справедливо судити все її життя.

Згадана вище сцена в крамниці Ювеліра говорить про те, що шлюбні відносини нерозривні, поки живе подружжя – одного разу укладену угоду неможливо розірвати. Не можна розбити єдності, що проявляється в житті – «спільності стола і ліжка», а також в іншому символі цієї єдності, яким є діти.

2.3 Монологізація діалогів

Актор рапсодій не стає заданим персонажем, а несе в собі певну проблему; він один із тих, хто несе проблему усього спектаклю. Як же визначити суттєву роль рапсодійного актора?

Постаті в драматичній концепції К. Войтили є носіями проблеми: подружнього щастя і вірності (Тереза), невдалого подружнього життя (Анна і Стефан), а також невідомі долі молодого подружжя, які несуть тягар подружнього досвіду, що отримали в родині з дитинства.

Дія в драмі є дуже невиразна і обмежена. Серед висловлювань героїв домінуючу роль відіграють діалоги, через які розгортається дія. Ці діалоги показують характери героїв, їх різні точки зору, протистояння позицій і думок.

Діалоги в першій і другій частинах твору були сильно монологізовані. Тереза і Анджей говорять про те саме, але говорять про природу спільних поглядів (пропозиція одруження, вибір обручок і жіночого взуття), тому герої дивляться на своє життя віддалено. Таким чином підкреслено самотність, яка стосується як Терези, що швидко втратила чоловіка, бо той пішов на фронт і не повернувся, так і Анни, яка була нещаслива у стосунках зі Стефаном. Самотні люди, приречені на нездатність відчувати і співпрацювати, страждати, жити спогадами. Ці обидві жінки (Тереза і Анна) відчайдушно шукають кохання. Вони також ризикують подружньою невірністю. Анна згрішила думкою, мовою, але не вчинком... на щастя. Вона не змогла б протистояти спокусі без Божої допомоги.

Подружжя Анджея і Терези, Стефана і Анни побралися на основі антиномії характерів. Шлюб їхніх дітей, Кшиштофа і Моніки, має стати своєрідним синтезом, можливим попри страх і «невідомість». Як і всі молоді подружжя, Кшиштоф і Моніка живуть надією, долаючи страх того, що їх чекає в майбутньому. Приносять до власного дому звички, бачення і багаж різних вражень подружнього життя, прикладом якого були їхні батьки.

Характерною особливістю розмови Кшиштофа та Моніки в третій частині драми під назвою «Діти» є відсутність монологізації спілкування. Таким чином продемонстровано взаєморозуміння подружжя, те, що вони вміють говорити одне з одним і усувати різні порушення гармонії у взаєминах.

Монологізація – це загроза першості події, це домінування особи, що говорить, над особою, яка діє. Монологізація діалогів у перших двох частинах і зникнення її в третій викликають цікавий художній ефект, безперечно поглиблюючи зміст драми. Однак у драмі, де основною формою вираження, що показує основний принцип творів цього типу, є діалог, а монологізація викликає інтерес як загроза сутності драми. Тим більше, що це не тільки стилістичне явище, але воно завжди виникає у зв'язку з внутрішньою перебудовою драми в конфліктно-дійовому плані.

Також потрібно звернути увагу на відсутність «належних діалогів», але через це можемо зробити дещо інші висновки. Важко знайти правильний діалог. Є розповідь, є монологи. Якщо з'являються фрагменти діалогу, то вони застосовані у вигляді цитати, в межах наративу. Окремі висловлювання є феноменологічними відображеннями, вони освітлені з різних сторін одними і тими ж фактами і проблемами, розглядаються в ракурсі різних, власних переживань. Кількість персонажів обмежена: це три подружні пари. Це постаті, які не діють, а оповідають, інтерпретуючи різні екзистенціальні моделі подружнього життя.

2.4. Організація часопростору

Глибина любові проявляється головним чином завдяки наявності персонажів, які виходять за рамки людської реальності. Найочевидніший з них – ювелір, навколо якого відбуваються всі людські драми. Вони описані як надприродній порядок дії. Войтила змальовує своїх героїв в містичному ключі, так би мовити такий світ, такий простір, який дозволить героям опуститися у

власні глибини та відкрити в ньому Бога. Самопізнання та пізнання іншої особи, так би мовити занурення в глибини іншої особи – дозволяє розглянути Христа в «глибині душі» кожної людини, що у свою чергу будує мережу містичних елементів, які проявляються в різноманітних екзистенційних ситуаціях.

Драма «Перед ювелірною крамницею» відбувалася на трьох рівнях: земному, сакральному, потойбічному (наприклад вітрина крамниці дозволяє візуалізувати Анджея, котрий загинув).

Все, що найважливіше у цій драмі, відбувається «перед ювелірною крамницею». Реальний простір твору показаний за допомогою рефлексії та медитації. Простір не виділяє окремих частин твору. У творі не йдеться про зміну свідомості, а йдеться про досягнення таємниці.

Отож, у просторі є думки, свідомість і дух. Суть шлюбу – є таємницею, навколо якої зосереджується вся драма.

Слово, у стосунку до минулого виконує функцію переосмислення, а щодо майбутнього (розвитку сюжету драми) – функцію проектувальну.

У драмі «Перед ювелірною крамницею» відкриття й проникнення в «глибини душі» відбувається значною мірою через визначене місце і персонажів. Ювелір діє за принципом «людина – простір». У той же час ми спостерігаємо дивну гнучкість цього простору. У кожного «на шляху» вона присутня навіть тоді, коли на неї не звертають уваги, про що говорить кожен із героїв. Скажімо, Тереза та Анджей навіть не відразу зайшли всередину крамниці. Саме місце подіяло на них з незвичайною силою. Виставлені на вітрині обручки стали символами долі молодих людей, які «поєднували минуле з майбутнім», водночас з'єднуючі їх «невидимим зв'язком». У цьому дивному місці час також розривається, входить у якусь мить поза часом, досягає Початку. З одного боку, цей дивний світ вітрини сягає джерел людства, а з іншої – тягнеться до есхатологічної, що перетинається на межі індивідуального людського існування, кожної особи окремо.

Герої драми переосмислюють своє минуле. Важливі слова героїв драми в аналізі часових відношень (зв'язок з минулим і майбутнім). Автор поширює часові розміри і таким чином поширює простір твору, намагається надати окремим частинам твору певного ритму: прискорення, уповільнення, зависання. Характерними є часові паузи між кожною частиною драми.

Через слово К. Войтила в театрі і у драматургії проповідує: «поставити на слово як першооснову театру, на слово і на думку, яку воно несе, не означає мертвість руху. Театр ніколи не був одним живим словом; взагалі слово, якщо воно має бути живим, не можна мислити без руху. І тут слово дозріває до жесту (але воно таке, як у повсякденному житті, особливо в сьогоднішньому нервовому житті: сповнене жестів, рухів, що накладаються на слова. Виразні жести, тривога переконлива, але словам бракує зрілості)» [20, с. 455].

В житті дія, рух, жест нерозривні зі словом. А щодо театральної драми, то треба подивитися на сценічні образи, театральні форми, театральне бачення драматурга, що збережене в постановках. Тому «Перед ювелірною крамницею» – це не драма в звичайному розумінні цього слова. В ній час, місце і дія, яка не підпорядкована законам лінійного розвитку, подані нереальними. Філософському роздуму про сутність і значення любові слугує інша логіка, однозначно мотивована католицькою аксіологією. Персонажі, що грають, не взаємодіють один з одним і не змінюються. Все, що важливе в їхньому житті, вони розповідають у довгих монологіях. Їхній порядок, почерговість – створюють ілюзію певної впорядкованості літературних образів.

«Цей твір радше для читання. Особливі адаптаційні зусилля, яких вимагає його презентація, не приносять очікуваних результатів і не відображають глибини його екзистенційного, філософського та теологічного посилу. Кароль Войтила не випадково дає підзаголовок: «Медитація про таїнство подружжя, яка часом переходить у драму», адже перед нами процес самоаналізу людини, її занурення у глибини власної душі»[4, с.4].

Драма має три частини. Перша – показує вдалий шлюб; друга – історію стосунків, які майже розірвані, хоча і зберігаються життям під одним дахом; третя частина – це стосунки їхніх дітей. Медитація перетворюється на драму переважно в другій частині. Драма написана, щоб спробувати відповісти на питання: що таке та яким має бути таїнство шлюбу, а також: що таке любов і якою вона має бути?

Співіснування, яке започатковане між Терезою та Анджеєм і віддзеркалене у вітрині крамниці, не закінчується смертю чоловіка. Тереза все ще знаходить там єдність і любов, які зберіглися разом у вимірі таємниці. Незрозуміло, в якій мірі їх досвід був справою уяви, а в якій – справою цього місця і часу. Проте важливим фактом залишається те, що нареченим вдалося думками сягнути майбутнього. Тереза пригадує, що, стоячи там, вони пригадували фрагменти листів, які колись писали одне одному. Цікаво, що вони, спілкуючись таким чином, також звертали увагу одне одному на недоліки. Не боялися доторкнутися до того, що було важким і викликало сумніви. Так і залишилося їхнє відображення там, застигле у вітрині, як у склі, що поглинає. Ця вітрина увібрала в себе їхні страхи і слабкості. Там, у таїнстві Початку поєдналося все їхнє існування. Анджей коментує: «у мене було враження, що мене бачив і знав хтось, хто сховався в глибинах цієї вітрини» [56, с. 29]. Вітрина перестала бути видовищем, в якому кожен без винятку може побачити прикрасу для себе. Вона мала в собі дивну присутність, перед якою стояли молоді люди з великим тягарем власної долі і крім цього вони були відокремлені від часу і умов, що оточували зовні. Тереза помітила, що біля крамниці ювеліра вони стояли дуже довго, але не помічали ні часу, ні вечірньої прохолоди.

Наречені дивилися не одне на одного, а на своє відображення, яке було затримане іншим Поглядом. Можна сказати, що вони брали участь у повноті виміру Божественного бачення. Містичне з'єднання бачення – це поєднання осіб, тобто трьох поглядів. А зустріч відбулася, коли наречені переступили

поріг ювелірної крамниці. Вони потрапляють у простір безпосереднього контакту і таким чином переживають щось схоже на містику. Ювелір дивився їм в очі, бажаючи досягти глибин нутра. Анджей не міг залишитися байдужим до погляду ювеліра, яким він так би мовити судив їхні серця, одночасно виконуючи свою ювелірну роботу. Анджей мав враження, що старець в їхніх очах шукає минуле і майбутнє. Це залишилося в таємниці, але без страху, бо любов перемогла страх. Тож погляд ювеліра, без страху перед майбутнім, за допомогою вітрини і обручок промовив до молодої пари. Анджей відчув, що цей погляд «намагався чимось наповнити» їхні серця.

Треба зазначити, що ми нічого не знаємо про будь-які розмови між молодими людьми перед вітриною ювелірної крамниці чи в самій крамниці. Між ними все відбувається в тиші, у діалозі поглядів і в повній єдності. Незалежно від того, хто свідчить про цей досвід, він говорить за них обох. Ознаки містичного значення має вся зустріч. Тереза та Анджей може і не могли повністю сприйняти сигнали ювеліра, але були переповнені словами і поглядами. Однак після цієї зустрічі вони відчували зміни в їхньому житті. Внутрішня трансформація зарученої пари нагадує Божу любов, що влита в людське серце під час глибокого, прямого контакту з Ним. Тереза ніби знає правду про відображення абсолютної Любові та Існування.

Постать ювеліра, власне Ювеліра, бо його особливість майже очевидна, дорівнює Божому провидінню. З одного боку, наречені називають його старцем (як за традицією ми зустрічаємо в іконографії Бога-Отця), а з іншого боку, вони під час весілля Моніки і Кшиштофа роблять висновок, що він старший на 27 років. Його функціонування в часі та просторі не піддається вимірюванню. Воно так би мовити завжди «старе», пов'язане з посланням мудрості і знання про людину.

Ситуація з Анною дає нам ще одну рису погляду Ювеліра. У цьому випадку можна визначити, що Він є Творцем і перед Його очима все «голе» і «прозоре», а також все добре. Цим пояснюється його проникливість у серця

людей і відсутність засудження. Погляд Ювеліра – це погляд від початку створення світу і сягає він стану людини перед гріхопадінням.

До «початку» і «бачення» додаємо ще «поріг». Нероздільність Ювеліра з його крамницею легко пояснити, якби ми розуміли цей простір як простір Слова, поріг, який людина може пройти, зупинитися або переступити. Про це говорить фрагмент, у якому Адам розповідає Анні про зустріч з Ювеліром: «Двері магазину були відчинені, а ювелір стояв на порозі, неохоче дивлячись на перехожих. Яскраво світило сонце, тож вулиця була повна світла, від якого очі засліплювало» [68, с. 39].

«А ще Ювелір дивиться на людей, не нав'язуючи свого погляду, але дивиться крізь той поріг, за яким ми «перебуваємо». Він не відсутній, а Його присутність є стриманою турботою Провидіння. Треба звернути увагу на те, що Ювелір все ж таки виходить на поріг крамниці. Він дивиться на людей поглядом, в якому все дуже добре. Він може дивитися, незважаючи на гріхопадіння людської природи, бо Він є її Творцем і водночас автором людського Спасіння»[4, с. 5].

«Аналізуючи інших героїв в містичному часопросторі, можемо сказати, що не випадково Наречений мав проходити повз крамницю Ювеліра. Між ними, а також між ними і Адамом існує особливий зв'язок. Адам – це той, хто знає правду про Нареченого, той, хто розмовляв з Ювеліром на порозі крамниці. Він також повідомляє про години роботи Ювеліра. Він нарешті є тим, хто переказує найпотаємніші думки про людську любов та її рани. Беручи до уваги незрозумілі знання про абсолютне Існування і Любов, Адам, передаючи ту саму істину Анні, стає речником Ювеліра. Анна – це та людина, котра зранена «розривом в стосунках», і їй бракує відкритості на Його присутність у житті, тому Адам з'являється завжди тоді, коли особливо потрібне його втручання. Він є елементом, що діє в драмі і, крім того, вчителем і людиною, котра пояснює найважливіші істини про кохання. Він – найлюдяніша постать, котра вступає в стосунки з героями драми. Через ці

стосунки Він, стає так би мовити на місце кожної людини, розуміє і співпереживає. А також Він – божественна постать, бо пізнає людську любов з «іншої сторони», тобто містичну глибину кохання. Можна насмілитися сказати, що Він є проявом Святого Духа для усього людського роду. Таким чином, можна погодитися з «тринітарним» поясненням цих постатей: Ювеліра, Нареченого та Адама. Слідуючи цій думці, можна припустити, що любов стає зрозумілою як відображення абсолютного Існування і Любові, вона має бути образом Сопричастя (єдності) Осіб. Ми (люди), тобто жінка і чоловік, маємо прийняти цю поставу спільної єдності, а також поставу взаємного обдаровування (дарування себе), як це робить Господь для нас»[4, с. 4-5].

Також у світлі цієї медитації можемо роздумувати над моментом найбільшої спокуси для Анни, що переповнена бажанням близькості, яка є найбільшою людською слабкістю. Але треба сказати, що вона саме в цей момент Анна оточена Богом. Що цікаво, таке оточення не чуже ні містичній традиції, ні творчості К. Войтили.

«Є ще один персонаж, який епізодично з'являється в драмі, але він необхідний для завершення образу людини в стані первісної невинності. Йдеться про персонажа на ім'я «Хтось»»[4, с. 5]. Його слова звучать лише двічі, і то лише в першій частині драми. У перший раз, коли Тереза та Анджей обирають обручки у вітрині ювелірного магазину: «Це ювелірна майстерня. Яке дивне ремесло. Виробляє предмети, які можуть спонукати до роздумів про долю. Наприклад, золотить годинники, які вимірюють час і говорять людині про мінливість всього, про проминання» [68, с. 21].

Коли він замовк, то Тереза прокоментувала, що він «попав в околиці» їхніх думок. Здається, він мав намір привести цю думку до зовсім іншого сенсу ремесла ювеліра. Замість об'єднання він показав швидкоплинність і невизначеність, невпевненість. Він не втрапив влучно в суть думки, але втрапив зовсім поруч. Він намагався посіяти страх, як змії у райському саду, він обдурив жінку, потрапивши в околиці істини – так близько, що це

тривожило її серце. Дивно, що відразу після цих слів молодим людям пригадуються їхні старі листи із зауваженнями про слабкості. «Хтось» знов бере слово тоді, коли Тереза та Анджей все ще замислені перед ювелірною крамницею: «Вже дуже пізно і магазини закриті. Чому досі горить світло у майстерні старого ювеліра? Він також повинен вже закрити і піти додому»[68, с. 32]. Цими словами «Хтось» перериває їх споглядання і виводить їх з-поза часу і з-поза простору в навколишній світ. Важливо, що його не видно і що він лише збиває їх з пантелику. Можна сказати, що Анджей та Тереза піддаються випробуванням в цій ситуації, але перемагають, бо вибирають любов.

Герої третьої частини драми Моніка і Кшиштоф показані як діти своїх батьків, і вони мають досвід долі батьків. Їм більше не потрібен в обличчі Адама ні особистий спокусник, який додає проблем, ні таке сильне втручання надприродної сфери, щоб врятувати їхнє кохання, як це переживала Анна. Хоча ми не можемо проігнорувати величезну роль, яку відіграв Адам у вихованні Кшиштофа.

Час і місце дії точно не визначені. Драма «Перед ювелірною крамницею» має доволі універсальний вимір, тому ми маємо тут мало деталей. Можна здогадатися, що ця дія відбувається в сучасний для автора час, тобто в 50-60-ті роки ХХ століття у Польщі. Між першою, другою і третьою частинами проходить багато років, тому що діти героїв першої і другої пари в третій частині драми одружуються.

3. ТАЇНСТВО ПОДРУЖЖЯ В ПОЕТИЧНІЙ ДРАМІ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ «ПЕРЕД ЮВЕЛІРНОЮ КРАМНИЦЕЮ»

Тему подружжя і родини єпископ Кароль Войтила, як священик, знав дуже добре. Він ініціював потребу організації курсів для наречених при Комісії Душпастирства Єпископату 1960 році, а також заснував Інститут Родини в Кракові.

«... сім'я є першою і з багатьох причин найважливішою дорогою. Це універсальний шлях, який завжди залишається особливим, унікальним і неповторним, як кожна людина. Сім'я – це той шлях, з якого вона не може звернути. Адже зазвичай кожен з нас у родині народжується, тож можна сказати, що сам факт бути людиною завдячуємо родині. І якщо в цьому приході на світ і входженні на світ людини немає сім'ї, то це завжди надрив і надзвичайно тривожний біль, який обтяжує усе життя.

Ми знаємо, що сім'я є першою і основною людською спільнотою. Це середовище життя і середовище любові. Життя цілих суспільств, народів, держав і Церкви залежить від того, чи є сім'я справжнім середовищем життя і любові.

«Сучасна сім'я, як завжди, шукає «красивого кохання». (...) Цивілізація любові означає радість – радість, зокрема, від того, що людина народилася на світ» [1,(Йо.16,21)]. Отже, радість також від того, що подружжя стають батьками» [22, с. 153-154][28, с. 59-60].

«Молоді люди, як хлопці, так і дівчата, знають, що це означає жити для інших і з іншими, вони знають, що їхнє життя має сенс, якщо воно стає безоплатним даром для інших. Звідси всі покликання – покликання до священства, чернецтва, а також покликання до життя в подружжі та у сім'ї. Подружжя – це теж покликання, це дар Божий»[22, с. 166].

Вчені-філософи розрізняють у християнському вимірі види любові, їх назви походять з грецької мови «eros», «filia», «agape».

«Ерос» – симпатія, потяг, шаленство, наголос на «я». Може мати чисто тілесний матеріальний характер. Жадана людина має задовільнити тілесні прагнення. Маємо тут справу з коханням, яке отримуєш. Згідно з Платоном, це кохання проявляється через споглядання тілесної краси, воно має перейти в етап прослави найвищого і божественного буття. В неоплатонізмі «Ерос» є імпульсом, який спонукає душу переступити світ чуттів і розуму.

«Філія» – дружба, почуття солідарності; має альтруїстичний характер. Це турбота про особу, яку любимо.

«Ерос» звертається до краси. «Філія» до добра, насамперед морального добра. «Філія» – це духовне кохання особи.

«Агапе» має щось виняткове у порівнянні з «Еросом» і «Філією» – це її походження, її надприродна і божественна суть. Це кохання, що направлене на віддавання, дарування без розрахунків. Всі три види кохання пов'язані між собою. Але «Філія» без «Агапе» стає поверхневим егоїзмом.

К. Войтила як філософ відкриває їх у житті кожної подружньої пари і занурює читача у роздуми над таїнством подружжя.

«Молодь треба приготувати до шлюбу, вчити любові. Любові не навчитися, і в той же час нічому так не навчитися, як любові! Будучи молодим священником, я навчився любити людську любов. Це один із основних змістів, на якому я зосередив своє священство, моє служіння на амвоні, у сповіді, а також у писанні. Якщо ти любиш людську любов, то існує також жива потреба присвятити всі свої сили «прекрасному кохання». Тому що кохання прекрасне. Справді, молоді люди завжди шукають краси в коханні, вони хочуть, щоб їхнє кохання було прекрасним (...) з глибини серця вони прагнуть прекрасного і чистого кохання. Це стосується як хлопців, так і дівчат. І зрештою, вони знають, що ніхто не може дати їм такої любові, лише Бог. І тому готові піти за Христом, незважаючи на жертви, які можуть бути з цим пов'язані» [22, с. 166].

«Стати на шлях подружнього покликання, тобто вчитися подружньої любові з дня на день, з року на рік: любові в стосунку до тіла і душі, (...) любові, яка може радіти правдою, любові, яка все стерпить...»[22, с. 169].

Тож спробуємо реконструювати лінгвокультурний образ концептів подружнього та сімейного кохання на основі праці Короля Войтили під назвою «Перед ювелірною крамницею». Аналіз тексту як для окреслення етапу еротичного кохання, яке може призвести до шлюбу.

Перший етап розпізнавання Знаків та Сигналів, які об'єднують вибір потрібної особи, тобто «другого я». Загалом можна сказати, що Знаки є носіями інформації про іншу людину, яку отримуємо завдяки природним та інстинктивним знанням людини, які є результатом її функціонування в навколишньому середовищі та стосуються причинно-наслідкових механізмів. З іншого боку, Сигнали є навмисним знаком, які функціонують з посиланням на прийняту договірну конвенцію. Значення конвенції є фактором, який визначає правильне сприйняття повідомлення. Другий етап – Платформа, яка з'єднує два світи. Андрій: *«Myślałem wówczas wiele o «drugim ja»*. Зрештою, *«Teresa była przecież całym światem, tak samo odległym, jak każdy inny człowiek, jak każda inna kobieta – a jednak coś pozwalało myśleć o przezuceniu pomostu»* [68, с. 9].

Платформа, яка тримається на опорах, або підвішена, що дозволяє перейти через щось на інший бік - образно кажучи, це щось, що поєднує позиції та поняття, які знаходяться далеко одна від одної і її можна назвати мостом.

Ця метафора означає, що побудова стосунків – це акт волі (бажання це зробити) і зусилля. Це означає – досягти іншої людини, пізнавати її поступово, пропонувати їй те, що їй потрібно. Дарувати себе, свій час – це значить проявляти інтерес до іншої людини, її радощів і проблем. «Перекинути міст» – протягнути, збудувати між жінкою та чоловіком. Він не може бути хитким і збудованим будь-де. Наступний етап концептуалізації Любові полягає в тому,

щоб показати її як Шлях або Процес, що приведе до Синтезу. Згадаймо слова Анджея, який підкреслює, що: *«Jest to jeden z tych procesów we wszechświecie, co sprowadza syntezę i jednoczą to, co rozdzielone, a co ciasne i ograniczone, to rozszerzają i bogacą»* [68, с. 12].

А також Анджей думає, що Любов є синтезом існування двох людей, які ніби сходяться в певній точці і з двох творять одне. Це означає, що подружжя йдуть разом в одному напрямку й однаковим шляхом, відкриваючись одне одному і збагачуючи одне одного. Отже, шлюб у драмі зображено як спільний Шлях. Згадаймо, наприклад, слова Терези: *«Він сказав, це дивлячись вперед, (...) że przed nami jest jakaś droga, której kresu nie widać – jest lub przynajmniej może być, jeśli na jego prośbę ja odpowiem «tak»»* [68, с. 8]. *«Pamiętam, że Andrzej nie od razu zwrócił ku mnie wzrok, ale dość długo patrzył przed siebie, jakby wpatrywał się w tę drogę, która jest przed nami»* [68, с. 8].

Метафора дороги надзвичайно виразна і визначена як семантично, так і культурно. Дорога – це перш за все діяльність, мандрівка, під час якої людина проявляє себе, вчиться читати знаки і підкоряється, вибирає цінності а також дорослішає. Вирушаючи в дорогу, двоє людей звільняються від різноманітних існуючих стосунків, відкриваються на нові перспективи, а також прагнуть досягти поставлених цілей. Спільна подорож – це джерело нових вражень, це взаємна допомога, а також спільне вирішення проблем.

Дієслово «блукати» означає «ходити по пустелі або по бездоріжжю, не знаходячи шляху». Тож блукання – це безглузде й марне витрачання енергії. Це також марна трата часу, який дається людині тут і зараз. Таке блукання подружжя призводить до значного віддалення одне від одного. Адам (таємничий незнайомець) пояснює це Анні, що не має сенсу блукати днями, місяцями, навіть роками – суть в тому, щоб повернутися і опинитися на старому місці.

К. Войтила вважає, що можна вступити на «шлях відданої любові». Це те, що зробила Анна, коли зрозуміла, що потрібно давати і отримувати в інших пропорціях, ніж раніше.

Ще одним способом зображення подружньої любові у творчості К. Войтили є Джерело. Адам: «...«*miłować*» *znaczy wytryskać z drojem wody żywej w głębinach duszy...*»[68, с.56].

Висловлення героїв драми свідчать про те, що Джерело символізує не тільки відродження чи повноту духовного життя, а й силу дарувати життя. Тут варто додати, що любов – це єдина цінність, яку можна розділити між багатьма людьми. Справжнє кохання – це бурхлива, глибоководна ріка.

Життя Анни – це духовна пустеля, в якій бракує «Живої води», тобто любові. Вона не старається любити, розуміти, терпіти, бути милосердною, оскільки в ній немає любові, вона не може її дати чи передати.

Адам вважає, що люди плутають справжню повноцінну любов з чуттєвістю, і це стає джерелом багатьох любовних драм. На думку героя, чуттєвість – це лише поверховність любові, «яка має свою течію, швидкоплинну і мінливу». Це власне чуттєвість, захоплює людей і власне їй бракує абсолютних вимірів. Вони керуючись оманною, піддаються цій течії і не намагаються почерпнути тієї Любові, котра має глибокий вимір.

Справжнє і повномірне подружнє кохання на думку автора драми – це фізична близькість. Ця істина після розмови з Адамом дійшла до Анни, котра зізналася, що намагається знов вірити в Стефана і шукає провину в собі. Вона почала аналізувати свої думки і шукати пристрасть, розуміючи, що людина іноді бере більше, ніж дає і що обидві сторони роблять помилки.

3.1. Постать ювеліра як антропоморфізація Бога

Єдність думок Кароля Войтили виявляється в послідовній побудові твору, де зливаються драматургічна термінологія з філософською, а філософська часто будує літературну рефлексію, яка проявляється в медитації. У моменті зустрічі досвіду та думки виникає дія. У творі переказана правда про людяність і людську любов у світлі найглибшої сутності Бога.

Анджей перед ювелірною крамницею говорить: « *Odnosilem takie wrazenie, jakbym był widziany i poznany przez kogoś, kto się ukrył w głębi tej witryny*» [68, с. 29]. Мотив «бачення» і «знання», торкання поглядом, з'являється в драмі, де згадується безпосередньо ювелір – ікона Бога-Отця, Бога-Творця.

Тереза і Анджей помічають це і бачать самого Бога в особі старого майстра, а Моніка і Кшиштоф не помічають нічого надзвичайного в образі ювеліра.

В першій частині твору ці сигнали наптовхують на роздуми і показують промову Бога через природу. Тереза повертається у своїх спогадах, які промовляють до її внутрішнього світу (ніч, мовчання, сигнали з гори), а також вертається в думках до вітрини ювелірної крамниці (там, де зустріла себе і свого нареченого в таємниці початку). Все це початок, у якому Господь проливає світло єдності між чоловіком і жінкою. У цьому можна побачити де пересікається матеріальна реальність і містика.

«Молоді люди почали відчувати глибоку єдність одне з одним, віддзеркалюючи таким чином Самого Бога, який не є самотнім, але є спільнотою осіб»[4, с. 8].

Тіло є видимим знаком подружньої єдності. Кароль Войтила дослідив його зміст, показавши образ Бога у творінні людини. Дар сексуальності та родючості, що первісно виражає Божий план, стає місцем зустрічі – Бога з людиною і людини з Богом водночас.

«Однак любов не може обмежуватись тілом. Тереза і Анджей опинилися на тому рівні, до якого їх довів ювелір. Їхнє кохання зріле, особисте, не засноване на поверхневих емоціях. Вони відкривають любов, що сягає існування самої людини. Усвідомлення того, що Любов і Буття завжди якимось чином відображаються у людині і для цього потрібен надприродній елемент. У драмі, це присутність того, хто надає сенс, вказує на таємницю драми і таємницю людини перед обличчям Бога. Спосіб показу трансцендентності рішуче натякає на містичний вимір. Ці духовні аспекти отримають подальший розвиток у трактуванні персонажів, що діють на межі людського та надприродного світу: Ювеліра, Нареченого, Адама і фігури під назвою Хтось»[4,с. 8].

3.2. Символіка обручки

Обручка – символ, який підтверджує подружній статус. Купуючи обручки на весілля, ми не замислюємося над походженням і значенням цієї традиції. Насправді в обручки багата історія з гарними легендами й безліччю як наукових, так і життєвих відношень.

Джерелом міркувань Кароля Войтили у драмі представлено значення обручок і спроба відповісти на питання: чи є вони символом тягаря кохання?

Зазвичай обручка посиляє сигнал: «він/вона зайнятий/зайнята». Ніхто не задається питанням, як відбувається цей сигнал. Важливо лише те, що він говорить про людину. Те саме відбувається, коли наречені вибирають символ свого кохання. Вони цікавляться, який метал, який вигляд матимуть, який текст нанести на внутрішню частину обручки. Анджей і Тереза, герої драми К.Войтили, вітрину ювелірної крамниці роблять дзеркалом, в якому вони бачать свої душі. Дивлячись на обручки у вітрині, віддають себе силі символу. Обручки для них – просто шматок металу, але поки вони не обручаться. *«Odtąd zaczął wyznaczać nasz los. Będą przeszłość przypominać wciąż, jakby lekcję, którą*

trzeba wciąż pamiętać i przyszłość otwierać będą ciągle na nowo _ łącząc przeszłość z przyszłością»[56, с.20]. Таким чином, вони щомиті зливаються, як «*dwa ostatnie ogniwa łańcucha*» [56, с.20]. Тому що любов – це так би мовити синтез існування двох людей, які творять в певний момент одне ціле. Цей момент синтезу символізується двома металевими дисками, що зливаються в дві нерозривні ланки ланцюга кохання.

Обручки є символом «людської любові і віри». Анджей підкреслює, що на початку це були вироби з дорогоцінного металу, а відтоді, як вони з Терезою одягнули одне одному їх на палець, вони почали визначати долю.

Обручка має форму кола, краї якого зазвичай рівномірно віддалені від центру. Коло і коло – найдосконаліші фігури. У них немає нічого «до» чи «поза». Вони поєднують у собі мир із силою, а отже, є відображенням цілісності та досконалості, оскільки не мають ні початку, ні кінця, вони є символом вічності. Тому одна каблучка, – каже Ювелір, – нічого не важить – важать тільки обидві.

Любов в драмі Войтили також має концепцію Сили, яка не тільки «перемагає тривогу», але може «перемагати все». Справжнє кохання в образах автора – це мотиваційна сила всіх вчинків. Під впливом любові людина здатна на великі вчинки. Вона може як долати внутрішні обмеження, так і позитивно впливати на інших. У неї багато сил, але основна сила для боротьби з усіма негараздами долі.

3.3. Три історії подружніх стосунків

Одна з найбільших драм людського існування – це любов. Кароль Войтила вважає, що кохання має індивідуальний характер. Це почуття формується через уподобання, пристрасть та доброту. Концепція любові у напрацюваннях К.Войтили базується на теології. Унікальність бачення – це творчо зафіксувати основні вияви любові. Адже саме любов здатна змінити

індивідів і цілі громади, змусити людину не тільки освячуватися під її дією, але й виходити із вузького кола свого «Я», щоб пройти крізь «ти» до виміру «ми».

У його драмі «Перед ювелірною крамницею запропоновано 3 інтерпретації любові:

1. Любов-уподобання – такий тип любові починається із пізнання. Уподобання належить до сутності любові і вже подекуди є коханням, хоча любов це не просто уподобання.
2. Любов-пристрасть, яка знаходить вираження у статевому потягу до особи протилежної статі. Пристрасть є невід’ємним складником любові. На основі цього пориву зростає любов людини до людини. Об’єктом пристрасної любові є добро для суб’єкта: жінка для чоловіка, чоловік для жінки. Відповідно, любов-пристрасть трактується як бажання людини, а не лише як потяг. І це бажання є стимулом у житті.
3. Щоб любов була правдивою, вона повинна бути доброю. Отож, любов-доброта – для неї характерне прагнення творення блага для іншої людини, це самовідданість в коханні. Без цього любов може переростати в егоїзм та у використання іншої людини задля задоволення власних потреб, чи то чуттєвих, чи то емоційних. Цей аспект кохання влучно показано у стосунках Терези та Анджея.

Кароль Войтила прагнув донести до читачів важливу істину про святість подружжя, яке треба берегти і зміцнювати. Подружня любов, на думку драматурга, це щось інше, щось більше, ніж любов-уподобання, пристрасть, доброта. Вона акумулює усі види любові. У подружжя виникає щось більше, а саме: взаємна посвята себе одне одному.

Анджей і Тереза – шлюбують одне одному кохання на все життя складаючи свої обітничі перед Богом. На жаль їх спільне життя було коротке, але кохання тривало у вічності, терпінні і любові Терези, котра втратила

чоловіка, але своєю любов'ю жила для їхнього сина Кшиштофа і таким чином показала синові власним життям велич подружньої любові.

Анна і Стефан – це пара з довгим стажем подружнього життя, але вже без жодного залишку почуттів, випалена, кожен з них живе власним життям.

І третя подружня пара – це їхні діти: Моніка і Кшиштоф. Особливістю подружнього життя цієї пари є бажання бути щасливими. Тобто спостерігається їхнє дозрівання до життя в подружжі, а також вільна воля у виборі партнера до подальшого подружнього життя.

3.3.1. Закоханість і любов Анджея та Терези

У драмі відкриваємо суть кохання поступово. Коли ми зустрічаємо першу пару – Терезу та Анджея – ми маємо «типовий» образ кохання, показуючи його своєрідне піднесення, почуття, непереборну силу, котра якимсь чином переповнює закохану людину, не дозволяє їй думати ні про що, крім коханої людини. Для цієї пари все було інакше. На початку аспект емоційного та душевного підйому був пригнічений. Анджей намагався викреслити Терезу зі своєї свідомості, робив усе, щоб не думати про неї, не піклуватися про неї. Він уникав її, шукав товариства інших дівчат. Однак через деякий час він зрозумів, що, незважаючи на його зусилля, Тереза певним чином була присутня в ньому, і зрештою зрозумів, що любить її.

Анджей і Тереза дозрівають у любові, поступово звільняючись від абсолютного почуття. Це процес, який веде до все більшого повного поєднання думок і почуттів, а також до все більш повного взаємного прийняття і ствердження. Герої усвідомлюють, що коли не помічаєш іншу людину, окрім себе, то подарунок, яким вони є одне для одного, можна легко втратити.

Ці персонажі найглибше розуміють важливість кожного досвіду пов'язаного з дозріванням кохання. Ця пара уособлює людяність і любов. Вже

на початку, в першому монологі Терези, є коментарі про різні моменти любовного характеру, а також вони є тими людьми, котрі читають задум Бога, там де інші чують тільки голоси природи (під час експедиції в Бещади). Так звані «сигнали», які дають напрямок міркувань цієї першої частини драми і здаються промовою Бога через природу, стають межею між містикою і реальністю. Тереза в думках повертається в моменти, які для неї особливо важливими, так само, як вона повертається до ювелірної крамниці – де вона опинилася зі своїм нареченим у таємниці початку.

Наступним моментом драми є момент переживання самотності людини. Це також самотність її тіла, бо в ньому виявляється сутність. Отже первісна самотність стосується кожної людини, а первісна єдність двох – є єдністю людей подібних одне до одного.

Тереза і Аджей самі по собі є відповіддю на первісну самотність людини. Явна ознака цього з'являється під час пропозиції. Анджей запитує Терезу: «*czy chcesz być moją towarzyszką życia?*»[68, с.7]. Молоді люди почали відчувати глибоку єдність одне з одним, віддзеркалюючи Самого Бога, який не є самотнім, але є спільнотою осіб.

Тіло є видимим знаком подружньої єдності, однак любов не може обмежуватись тілом. Кохання Терези і Анджея не засноване на поверхневих емоціях, воно зріле. Відчуття єдності та вибраності триває, незважаючи на фізичну відсутність Любові – ця риса в людині від Бога, що долає наслідки гріхопадіння людини, це любов, звільнена від диктату почуттів і чуттєвості. Це також любов, яка усвідомлює взаємну самовіддачу, а також залучення в повноті на всіх рівнях їхнього життя. Любов не є фрагментом чи частиною їхнього життя, а пронизує їх повністю.

Тереза є втіленням ідеальної нареченої, котра шукає шлях до свого нареченого, уміє читати сигнали, дані їй небесами, а потім уміє тривати у ньому – у своєму Анджеєві (Нареченому) – назавжди, навіть, коли його фізично вже немає, бо загинув на війні. Тереза триває назавжди в Анджеєві,

він назавжди триває у ній – вони зуміли це зробити, вони зуміли страждання перетворити на радість, бо досягнули таїнство подружжя і тим перемогли свою людську слабкість. Вони – смертні люди, але їхня любов – безсмертна, бо замешкала у лоні Вічної Любові.

Особливо важливою для розуміння образів Анджей і Тереза є сцена, у якій вони стоять перед вітриною ювелірної крамниці, де у скриньці лежать золоті обручки. Вони згадують, який шлях їм довелося пройти, щоб підготуватися до такого важливого рішення, як одруження. Обраний ними шлях свідчить про їхню духовну зрілість. Анджей і Тереза заходять до крамниці. Ювелір бере з вітрини обручки. Анджей і Тереза приміряють їх, бо збираються їх купити. Ювелір ставить обручки на спеціальні ювелірні ваги, щоб оцінити їх вартість.

У пам'яті Анджея залишилися філософські слова продавця-ювеліра: «Вага цих золотих обручок – це не вага металу, але питома вага людини, кожного з вас окремо і те й інше разом».

За словами ювеліра-філософа, цінність цих золотих каблучок незмінна, адже вони уособлюють справжнє людське кохання. Така любов веде до міцного зв'язку, до шлюбу, який Андрій і Тереза нерозривно пов'язують із хрестом Христа, який є джерелом любові та спасіння для людства.

К. Войтила подружню любов назвав найвищим виміром і єдністю. Абсолютизація почуття – це процедура, яка загрожує цій любові, оскільки вона може закінчитися коханням до власної уяви. Ми визначаємо важливий аспект подружньої любові завдяки опозиції між любовними почуттями і любовним існуванням (опозиція між «поверхнею» і «глибиною»). Глибока любов будує єдність, має силу, що досягає непроникних глибин іншої людини. Її парадокс подвійний: по-перше, таким чином виходить зі свого власного «Я», а по-друге це «Я» не знищується і не знецінюється, а навпаки, розвивається і багатіє в моральному і фізичному сенсі.

3.3.2. Криза подружнього життя Стефана й Анни

Концепція подружньої любові в драмі прирівнюється до Запалених Ламп. Їхнє полум'я живиться так би мовити «дощовою водою» Таким чином відображується символіка оливи. Її запах зачаровує і несе радість. Олива також є символом кохання, дружби, поваги та щастя. В драмі мудрі діви, котрі виходять на зустріч до Нареченого, радісні і мають запалені лампи. Їхнє світло яскраве. Вони знають, що таке любов і можуть це показати. З іншого боку, діви – немудрі мляві, сумні, сплячі, їхні лампи лежать біля них і підпирають мур.

Лампи Анни та Стефана також не горять. Одне одному вони не дали оливи, не дали вогню. У їхньому подружньому житті забракло поваги, підтримки, розуміння. К.Войтила розуміє, що люди, коли роблять вчинки, керуються вільною волею, а їх вибір залежить від свідомості. Вчинок виражає їхні переконання, досвід, характер особистості. Це стосується обох. Завдяки свідомості і волі людина робить вибір. Але свобода, вільний вибір – це важливий дар, який передбачає відповідальність за вчинки та всі їхні наслідки. Якщо людина відмовляється від свободи та відповідальності – це означає, що людина перестає сприймати себе як особистість.

Подружнє кохання в драмі зображено як Відкриту Посудину. Неоціненну допомогу у розумінні Божої та людської любові Анні надає ще один герой драми – Адам. Сповнена гіркоти Анна зустрічає Адама в ювелірній крамниці. Адам стає довіреною особою її подружньої драми. Йому шкода Анну і тому він хоче вказати їй шлях, яким вона має йти, наповнити ним своє життя – осмислити його. Анна дізнається, що є ця свята дорога в Ісусі Христі, тому що «ніхто не приходять до Отця інакше».

Усвідомивши це, Анна зрозуміла, що умовою повернення іншої людини є прощення.

Головним мотивом драми, як ми вже зазначили, є кохання двох людей: чоловіка і жінки. К. Войтила підкреслює, що любов не слід ототожнювати із

почуттями, емоціями, насолодою чи чуттєвістю, тому що цю помилку роблять багато людей, які вважають, що любов вичерпується в цій формі. Автор стверджує, що любов, заснована лише на почутті, в якійсь момент життя в людині вичерпується, так як це сталося у випадку шлюбу Анни і Стефана. Коли пристрасть вщухає і «абсолют любові» закінчується, не повинно бути порожнечі. Може нічого не залишитися – але, суть кохання має бути іншою.

В другій частині зв'язок між Анною і Стефаном майже розбитий, хоча зберігає якусь подобу згоди та життя під одним дахом.

Анна висвітлює у драмі проблему нерозділеного кохання, яка стає джерелом болю, страждання, розчарування, може призвести до подружньої зради, а також викликає тугу за Нареченим. Вона була глибоко розчарована, коли виявилось, що наречений має обличчя її чоловіка – Стефана.

Хто такий Наречений? Відповідь на це питання можна знайти в Словнику біблійних образів і символів: «Старозавітний мотив Ізраїлю як нареченого Яхве пов'язаний у Посланні святого Павла з елліністичною ідеєю, набувши особливої форми, на тему шлюбу Христа з Церквою. Христос полюбив Церкву і віддав Себе за неї [1,(Еф 5,25)]. Взаємна доля чоловіків і жінок одне для одного є великою таємницею, яка також помітна у стосунках Христа з Церквою[1, (Еф 5,31)]. У притчі про п'ять мудрих дів і п'ять нерозумних сам Ісус є ключем[1, (Мт 25,1-13)] Присутність Божественного Нареченого – це час радості і весілля. Тоді немає місця ніяким постам: «Настане час, коли візьмуть від них нареченого, і тоді будуть постити того дня»[1, (Мк 2,19)]. Діва «одружена з одним чоловіком»[1, (2Кор 11,2)]. Наречена є « дружиною Агнця» [1, (Одкр 21,9)].

Отже, Наречений, якого – за рішенням Адама – повинна побачити Анна, змінить її життя, вилікує її від душевної рани, котрої сама собі завдала, відійшовши від сакраментальної суті цілісності своєї подружньої любові. Наречений володіє вищими, містично-сакральними енергіями. Його образ

сягає найглибших шарів людської духовної культури, а передовсім духовних основ християнської віри.

Час, коли у драмі Кароля Войтили Наречений проходить вулицею, повинен стати для Анни часом радості і визволення з-під тягара її розчарувань. Але з нею так не сталося, бо вона, як, зрештою, сама визнала, належить до тих нерозумних дів, котрі сплять, і світло у їх ліхтарях гасне – вони ліниві духом і не побачать обличчя свого Нареченого, не зрозуміють того кохання, яке їм призначене небесами і їх шлюб не освятиться на небесах. Натомість розумні дівчата не сплять, вони радісні, світло у їхніх ліхтарях яскраве – вони чекають свого Нареченого, котрий обдарує тим, чого їх душа прагне. Адам, який прагне відкрити Анні суть її Нареченого – незмінно-сакральну суть – будить її, не дає їй спати. Контраст між нерозумними і розумними дівами Кароль Войтила формулює чітко – коли Анна питає Адама, навіщо він її розбудив, він відповідає, що розбудив її тому, що вулицями має йти Наречений. Діви мудрі вийдуть Йому на зустріч, а нерозумні будуть спати і навіть якщо прокинуться, то не встигнуть наповнити лампи.

Так говорить Адам, сподіваючись, що Анна зрозуміє, але вона не розуміє глибини сказаного ним, бо має спрощене, реалістичне, хибне уявлення про Нареченого. У таких її уявленнях, що стають пристрасним очікуванням у постаті Нареченого якогось іншого чоловіка – не її Стефана – ми переконуємося декілька разів. Анна навіть гадки не має, що її Нареченим є лише Стефан, бо вони є подружжям, бо їх шлюб становить непорушну таємницю, їх спільну таємницю, якої не можна зрадити. Засліпленість Анни досконало розуміє Адам, але до решти своїх сил намагається повернути їй втрачену істину. Вона в обличчі Нареченого прагне побачити молодого привабливого чоловіка, який – за її визначенням – саме тому довго не чекає і складно його не прогавити. Адам спростовує такі її думки, переконуючи, що Наречений постійно чекає.: «Він насправді ще чекає. Ще живе в очікуванні» [56, с.56]. Ці декілька слів мають глибоко медитативний характер, лише з

глибини їх можна зрозуміти. Але Анна вийшла з цієї глибини, а може й не звідала її ніколи, відколи живе у подружжі зі Стефаном. Результат – та тріщина, про яку говорить героїня на початку дії. Вона відчуває і мислить поверхнево – вона перестала кохати свого чоловіка, він до неї – з її слів – байдужий, але й вона визнає, що до нього теж байдужа; вона прагне пристрасного кохання, якоїсь миті навіть готова піти розважитись із чужим чоловіком. Адам знає про те, що Анна заблукала, що її душа загублена у ній, тому прагне допомогти – пояснює їй, що Наречений, його любов, котру він несе кожній жінці – справжня, істинна любов. Так звані «різні любові» – пристрасні почуття і бажання жінки чи чоловіка їх відчувати і насолоджуватися ними – здебільшого є перешкодою для збереження сакраментальної цілісності подружжя. Тому Адам і переконує героїню до того, що саме вона є Нареченою і що любити, це значить давати, бути джерелом живої води, вогнем, який горить або тліє. Анна у відповідь каже, що нічого не знає і що вона є нерозумною жінкою, що він її розбудив, а вона далі спить – спить її душа, вона не відчуває глибинного джерела істинної любові, а полум'я кохання-пристрасті невпинно спалює її.

Анна побачила в обличчі Нареченого обличчя свого Стефана. Вона злякалася і відступила назад. Адам ствердив, що знає, чому вона відступила, – бо не терпить цього обличчя. Анна не заперечувала. Тоді Адам востаннє робить спробу пояснити героїні вічний сенс Таїнства подружжя.

Анна дійсно боїться обличчя свого чоловіка, вона боїться справжньої любові, боїться правди, бо не впевнена у собі, бо сама створила тріщину. Вона боїться тепер самої себе, своєї неправди, адже мала знак, що Стефан є тим, хто призначений їй на усе життя – обличчям Нареченого є обличчя Стефана. А вона розбила у собі віру в свого Нареченого і сакраментальну таємницю їхньої любові – тієї, що стоїть понад усіма земними пристрастями й захопленнями. Сенс Нареченого не залежить від будь-яких життєвих негараздів – Анна боїться тепер того сенсу, бо знає, що втратила його.

Вона хотіла продати ювелірові свою обручку, але ювелір не купив, бо обручка не мала ваги. Старий мудрий ювелір пояснив, що вагу мають лише дві обручки, одна – нічого не варта і нічого не важить. Зрозуміло, що у словах ювеліра також ішлося про сакрамент подружжя. Але Анна ні тоді, ні тепер, побачивши в обличчі Нареченого ту істину і таємницю, що їй призначена, не зрозуміла і не прийняла її, до останнього продовжуючи захищатися від власної любові і ставити запитання “чому”, “чому” – чому саме Стефан, вона ж шукала і чекала іншого обличчя Нареченого, не розуміючи, що у тому її згуба. Анна перестала бути у Стефанові, але він не перестав бути у ній, хоч вона намагалася переконувати себе у протилежному, у тому що то вина Стефана, щоб виправдати свою байдужість до нього. Тепер будь-які виправдання Анни втрачають актуальність, і вона визнає лише те, що боїться кохання, бо не кохає – точніше, не розуміє істотного сенсу кохання, виходить за рамки Таїнства. Поруч з Нареченим-Стефаном Анна дискредитує себе як Наречену.

Якою ж мала би бути постава справжньої Нареченої – такої, що шукає і знаходить свого Нареченого, а потім вони творять єдине ціле – подружжя, що має свої містичні тлумачення і витoki? Зрозуміло, що таку ідеальну поставу Нареченої знаходимо у «Пісні над Піснями». Знаходимо також і в «Духовній Пісні» Святого Івана від Хреста, містичну поезію якого, як і його католицькі доктрини досконало знав Кароль Войтила у той час, коли писав драму «Перед ювелірною крамницею» та інші драми.

Драма закінчується зворушливими словами Стефана, в яких він висловлює глибокий жаль: «*Jaka szkoda, żeśmy od tylu lat nie czuli się dwojgiem dzieci! Anno, Anno, jak wiele straciliśmy przez to!*» [64, с.88]. Тому, є надія, якщо ми лише зможемо вийти за межі самого себе, побачити справжнє обличчя іншої людини, почути сигнал тієї більшої любові, яка нас лякає, – вона також нас може зробити щасливими.

Цілюще зіткнення з Любов'ю, якому передував візит Анни до ювеліра, сприяло зміні стосунків між подружжям, але це не означає, що позбавило їх

труднощів. Про це ми дізнаємося з розмови у фінальній сцені весілля Моніки та Кшиштофа. Анна зізнається, що перестала зневажати свого чоловіка та шкодувати про згаяне життя, почала шукати (і знаходити) провину і в собі. Їх відносини перестали бути жахливими, вони не відштовхують одне одного.

Треба розуміти що у взаємодії двох людей, які прямують до таємниці шлюбу та його автентичності, так насправді присутні троє. Шлюб – це не лише перебування одне в одному, а це любов яка створює нове особисте ціле, що розширює існування, це також участь в абсолютному Існуванні та абсолютній Любові. Третім учасником взаємодії, яку ми називаємо шлюбом, є Бог.

Адам найповніше виразив у драмі зв'язок любові з існуванням: *«Czasem ludskie istnienie wzdaje się za krótkie dla miłości. Kiedy indziej jest jednak odwrotnie: miłość ludzka wzdaje się za krótka w stosunku do istnienia – a może raczej za płytka. W każdym razie każdy człowiek ma dodyspoycji jakieś istnienie i jakąś miłość – jak z tego uczynić sensowny całokształt? Poza tym całokształt ów nie może być nigdy zamknięty w sobie. Musi być otwarty w ten sposób – by z jednej strony przenosił się na innych ludzi – a z drugiej – żeby zawsze odzwierciedlał absolutne Istnienie i Miłość»* [56, с. 85-86]. Будується певний зв'язок : любов – існування – «і не вистачить людина»... щоб людина тривала в людині. Потрібен надприродній елемент, усвідомлення відображення божественності, тобто ядро – втаємничення – Таїнство шлюбу.

3.3.3. Вплив батьків на подружжя дітей: приклад Кшиштофа й Моніки

Третя пара, історія якої представлена у драмі К. Войтили – Моніка – дочка Анни та Стефана, і Кшиштоф – син Терези та Анджея. Так склалася доля, що Кшиштоф був одним із друзів Моніки в коледжі. Згодом їхнє знайомство переростає в кохання двох людей, які замислюються про спільне життя у шлюбі.

Але кохання Моніки та Кшиштофа і побудова їх стосунків – це синтез відносин і приклад любові їхніх батьків. Треба сказати, що те якими є їх батьки, їх ставлення одне до одного – це все має вплив на дітей. У випадку з Монікою вплив батьків був більш негативним, вона не отримала хорошого прикладу для наслідування ні кохання, ні шлюбу. Як говорить Тереза: «*Oto dziedzictwo Moniki: pęknięcie tamtej miłości zatrzymało się w niej tak głęboko, że własna miłość zaczyna się też od pęknięcia. Krzysztof próbuje goić.*» [68, с.73].

Діти в драмі показані як губки, що вбирають любов батьків, з усіма її позитивами і негативами. Про це свідчать слова Моніки, звернуті до нареченого: «*Bierzesz przecież dziewczynę trudną, wrażliwą wręcz do przesady,(...). Bierzesz taką, co chłonie bardziej może, niż ty dać potrafisz, a daje ogromnie oszczędnie. Nieraz karcila mnie matka o to wszystko – i tak jest z pewnością. Teraz widzę to nawet wraźniej i ostrzej_ niż ona widziała*» [68, с.72].

З іншого боку, Кшиштоф, незважаючи на те, що його батько помер, отримав позитивний приклад того, як має виглядати кохання та шлюб. Перш за все, Кшиштоф має належне визначення реальності, він усвідомлює, що через відсутність батька у нього немає фундаменту, на якому можливо будувати успішні стосунки та щасливо любити. Він тверезо дивиться на Моніку та на її батьків, знає, що, він має завоювати її для себе самої та для її батьків, хоча її батьки не люблять його. І все ж таки, незважаючи на ворожість батьків Моніки і опір, який вона чинила, вона не відмовляється від свого кохання, не опускає руки, намагається його побудувати. Кшиштоф переконаний, що справжнє кохання глибше за емоції, хвилювання чи почуття. Для нього важливо те, що залишається після заспокоєння емоцій, пов'язаних із закоханістю. Він вірить, що справжня любов вимагає жертви заради іншої людини, відмови від усього, що не служить коханій людині, тобто треба присвячувати себе іншій (коханій) людині.

Можливо, внаслідок страху зароджується кохання молодих людей ніби поза емоціями, під наглядом підозрілості, але й занепокоєння. Кшиштоф бере

на себе всю відповідальність за відновлення зруйнованої довіри та образу кохання в серці нареченої. Вона згадує про маски, за якими ховаються глибини людей, у тому числі її батьки. Це про біль любові, біль нового народження, яка дозріває в новий початок.

Молодим людям на дорозі життя треба зробити вибір. Кшиштоф мусить вибрати і знайти пункт власного існування, порвавши з постійною думкою про відсутнього батька. Йому була потрібна Моніка, щоб підкреслити все його існування як чоловіка. «Я починаю життя заново,» – каже Кшиштоф. Вже на початку це вказує на ситуацію вибору більшої свободи, ніж досвід життя Моніки. Наречена деякий час буде лише результатом обтяжливого існування її батьків і, отже, відчуватиме багато страхів. Вона також має зробити вибір: пройти від страху за себе до страху за свого нареченого і перейти до сили довіри, а потім бути обережною щодо власного болю та невпевненості, спричинених «розривом» любові її батьків. Це також обидва варіанти, які стосуються любові.

Кшиштоф мусить відмовитися від сприйняття любові як залежності від долі, звільнитися від моделі відсутності та прийняти Божий виклик: «Відтепер ми повинні йти разом» – у його випадку ці слова означають подолання страху.

Моніка перестала боятися любові (цієї моделі, яку вона засвоїла з дому) і почала боятися – як виклику. Можна сказати, що відсторонення від своїх страхів і власний вибір – це і є бажання молодих людей.

Тереза помічає доброту сина, вона дивиться на Моніку з тривогою, але її хвилює все ж таки те, що молоді люди не поділяють з нею досвіду зустрічі з ювеліром. Вони нічого, крім власного взаємного задоволення, не досвідчили. Молоді поглиблені любов'ю, яку виявляють (відкривають) на рівні переживань. Вони постійно роблять наголос на тому, щоб починати заново, без посилання на минуле і не заглядаючи в майбутнє. Це повна зміна присутності метафізичного виміру.

«Позитивну і оптимістичну думку несе драма К.Войтили у сцені весілля Моніки і Кшиштофа. Вона полягає в тому, що кожна людина має можливість вибору: з ким вона хоче бути і що хоче робити. Самовизначення долає зовнішні перешкоди чи умови. У випадку Моніки і Кшиштофа – це багаж їхніх переживань і моделей, взятих з їхніх домівок. Однак ці переживання не мають визначної сили. Моніка і Кшиштоф можуть відкрити одне одного та полюбити одне одного тією справжньою любов'ю, до якої вони покликані (так само, як до неї покликана кожна людина). Вони можуть відтворити себе, своє кохання та шлюб»[4, с. 8].

Недаремно ми знайомимось з долею родини Кшиштофа. Великий освітній внесок вносить Адам та вірне кохання Терези, акуратно без прояву меж людського світу, входить в життя наречених – через Кшиштофа – Бог. Очевидно, цей момент входження і є перспективою функціонування кожного кохання.

«Адам також з'являється на весільній церемонії Моніки та Кшиштофа і приносить таким чином в своїй особі долі всіх героїв. «Він був ніби спільним знаменником усіх нас, а водночас речником і суддею» [68, с.86]. На церемонії батьки наречених знаходяться позаду. Вони стурбовані словами, які Адам каже в кінці. Звертаючись до кожного на ім'я, він говорить про важливі речі, говорить, що кожен створений з того, що може давати. Що важливим завданням кожного є віддзеркалювання абсолютного Існування і Любові, а також життя заради іншої особи. Любов не може закриватися, вона має бути відкритою. Вона сама по собі повна єдності, тому що бере початок в Бозі Триєдиному і якось Його віддзеркалює. Ми можемо жити і про це навіть не знати»[4, с. 8-9].

Можемо сказати, що повнота Подружньої Любові в драмі К. Войтили зображується як Шлях (не дуже легкий), а також як Джерело і Палаюча Лампа, яка дає тепло і світло. Цікавою концепцією є презентація Любові як Відкритої Посудини.

Аналіз і інтерпретації твору дозволяє сформулювати таке визначення подружньої любові: це є тілесний і духовний зв'язок, участь у житті іншої людини, взаємодопомога без користі (обмін дарами, допомогою, підтримкою), прагнення щастя для іншої людини, котра є поруч із тобою, а також повага і відкритість до неї. Форма подружньої любові впливає на любов усієї родини. Які сім'ї збудують діти в майбутньому, залежить від того, що вони пережили у дитинстві в сім'ях зі своїми батьками, який приклад отримали, бачили повагу і близькість чи холодність і неповагу.

ВИСНОВКИ

Іван Павло II в багатьох своїх проповідях ставив питання про родину і наголошував на розумінні її природи і функції. Хотів показати, чим вона є в житті кожної людини, хто до неї належить, яка її внутрішня структура і пануюча в ній ієрархія, які відносини її членів, які функції вона виконує, які цінності має.

На підставі дослідженого твору «Перед ювелірною крамницею» можемо схарактеризувати основні образи, пов'язані із зазначеними вище питаннями. Йдеться про образ родини, а також образи її членів: чоловіка, дружини, дітей, а також взаємовідносини між ними.

В основі слова «родина» є лексема «род», що означає суспільну групу, засновану на зв'язках крові, покоління, що має спільне коріння і походить від одного пращура, династії, родини. В послідовному розумінні лексем це означає кровний зв'язок, спільноту, часто спільноту в багатьох поколіннях близьких людей, основну частину суспільства, гармонійний зв'язок, що єднає, дає почуття безпеки і цінності, а також помешкання.

В родині відбувається все життя людини. Родина є центром всього великого, а також дає розуміння і окреслення добра і зла, життя і смерті. Якщо родина опирається на християнські цінності, то, як говорить Іван Павло II, «така родина є сильна Богом».

Папа у своїх проповідях часто підкреслював, що державні і публічні інституції в різних вимірах існування не дають родині безпеки. В багатьох країнах світу родини не мають основних засобів до існування і різноманітних суспільних свобод. Але парадоксом є те, що фінансова стабільність або добробут не виправляє цієї картини. В багатьох країнах Європи не звертають увагу на цінність людської праці. Бракує моралі, людської вразливості, ставляться акценти на егоїзмі. І все це впливає на кризи в родинях.

Родина для багатьох із нас це перші, надзвичайно сильні переживання, які впливають на все життя. Зазвичай це досвід любові, близькості, відкритості, людяності, розуміння, в той сам час родина – це осередок і модель всесвіту, а також це центр індивідуального простору, що творить родину з власними цінностями, які формують батьки, дідусі, бабусі, родина, подружжя, діти. Саме тут, в родині, формується емоційне, символічне, аксіологічне бачення світу, з творенням і окресленням елементарного кодексу, що має в своїй основі культурну концепцію звичаїв і етичних стереотипів мислення.

Щоб була заснована родина, двоє людей, що кохають один одного, чоловік і жінка, повинні створити союз – подружній зв'язок, в якому будуть обдаровувати одне одного єдиною глибокою любов'ю на образ і подобу люблячого Ісуса Христа. Насамперед у своєму зв'язку мають прагнути добра один для одного. Подружня любов провадить пару до взаємного «пізнання», яке творить з них «одне тіло». Подружня любов є фундаментом, на якому спочатку побудовані відносини двох, чоловіка і жінки, а потім з часом також виникають відносини інших в родині. Таким чином будується «ланцюжок любові», котрий бере початок в любові Святої Трійці. Для Кароля Войтили родина – це ніколи не формула «2+1» – «батьки плюс дитина». Для нього існує інша модель «1+2+1» – це спільнота, яка покликана до існування самим Господом Богом, тобто створена до буття з Його волі. І цей етап створення є найрадикальнішою формою зв'язку чоловіка і жінки. Перше місце в родині, вважає К. Войтила, має посідати Господь, тому що Творець є джерелом життя і любові. Тракткування родини як джерела життя і любові, на думку К. Войтили, має абсолютне значення.

Тринітарне прочитання драми є точкою, де адекватна антропологія зустрічається з містикою на найвищому рівні. Бо немає більшої таємниці, ніж єдність Божественних Осіб, і все ж таки ця Спільнота пов'язана з теологією тіла та зверненням до Початку.

У драмі «Перед ювелірною крамницею», зустріч двох людей сама по собі є таємницею. Радість зустрічі веде до тривалого щастя, але вона несе в собі зародок страху. Суб'єкти зустрічі також вразливі одне на одного у своїй первісній невинності.

Кароль Войтила прагнув донести до читачів важливу істину про святість подружжя, яку треба зміцнювати і берегти. Подружня любов, на думку драматурга, акумулює усі види любові й увесь спектр міжособистісних взаємин. У подружній любові міститься найвищий ступінь любові, а також присутня кульмінація попередніх етапів еволюції відносин.

Отже, у своєму драматургічному та науковому напрацюванні К. Войтила зміг оригінально та творчо зафіксувати основні прояви любові, створюючи при цьому її унікальну концепцію. Адже саме любов здатна змінити людей і змусити їх не тільки освячуватися під її дією, але й виходити із вузького кола власного «Я». Тільки через любов людина може повністю проявити себе, тому цей стан по суті змушує її хотіти бути кращою, ніж вона є насправді. Любов дозволяє людині вийти за межі власного «Я» і направити його на інше «Я».

У роздумах К. Войтили йдеться про відповідальність за людину, яку ви обрали, а потім запросили до спільного світу. Звідси випливає відповідальність за любов, вона настільки зріла і глибока, що з цієї любові народжується дарування і віддавання себе, в такій мірі, що не втрачаєш себе, а навпаки, знаходиш більшу повноту власного існування – і це називається щастям.

Багато думок на тему любові існує, але ця тема завжди притягує і завжди є актуальною. Ця тема є основою в житті людства. У різні часи розвитку цивілізації і культури з'являлися різні визначення поняття любові. Сучасна людина також задається питанням про існування любові і в особливий спосіб має дефіцит любові. Масова культура порівнює любов із приємністю і самозадоволенням.

Повнота любові, тобто любов не зосереджена лише на почуттях і відчуттях, любов, до якої людина дозріває і досягнувши особистої зрілості, плекає, і, нарешті, любов, яку переживаємо як взаємне дарування, є подружньою любов'ю. Для того, щоби вона була повноцінною у стосунках між чоловіком і жінкою, а отже, стала цілковитим даром себе, також даром від свого тіла, вона, за словами К. Войтили, повинна прийняти форму таїнства. Через таїнство подружжя люблячі особи «узаконюють» свою любов до Бога і до спільноти, в якій живуть. Завдяки таїнству спільнота приймає любов і стосунки двох людей і забезпечує тривалість і розвиток цієї любові та спільноти, що між ними виникає. Таїнство вінчання, це також запорука безпечної тривалості сакраментальної любові та нерозривності відносин.

Дослідження образів подружнього зв'язку в драмі «Перед ювелірною крамницею» передбачає аналіз трьох подружніх пар з огляду на еволюцію їхніх відносин, а також мовної картини подружньої любові.

Відносини «чоловік-жінка» мають будуватися на любові і пошуках спільного добра. Це добро є метою, яку обоє обирають. Для подружжя таким добром буде створення родини, народження і виховання дітей. Суб'єктивні прагнення обох осіб мають бути співвимірними. Вони не залежать один від одного, але разом мають реалізувати цю мету і разом прагнути до цього добра. Важливим є також питання комунікації, яку подружжя творить, намагаючись укласти подружній зв'язок, а також комунікації протягом усього спільного подружнього життя.

Перший крок у становленні подружнього зв'язку – це вибір партнера, і він має бути свідомим. Це означає, що від самого початку відносин той, хто обирає, має мати свідомість власної цінності і обирати особу, котра також цінна для нього. А також має бути свідомим у прагненні вибраній особі дарувати себе. Тому вирішальним фактором вибору не може бути досить оманлива сексуальна цінність. Сексуальний аспект є важливим – це певним чином спрямовує людей один до одного. Фізична симпатія в певному сенсі

визначає вибір, але не повністю. Вона є орієнтиром в любові, але конструктивним моментом кохання є ствердження цінності самої людини. Це вища цінність, якій підпорядковані сексуальні цінності.

Тільки через любов людина може повністю проявити себе, тому цей стан по суті змушує особистість хотіти бути кращою, ніж вона є насправді. Любов дозволяє людині вийти за межі власного «Я» і направити його на інше «Я». Інакше людина може стати предметом ужитку. Можуть бути різні варіанти такого ужитку. Що стосується чоловіка та жінки, то сфера, яка особливо важлива для насильства, – це сексуальна сфера. І навіть шлюб, за словами Кароля Войтили, не виключає можливості ставлення до людини як до засобу досягнення мети.

Християнська етика говорить про секс лише в шлюбі, оскільки поза шлюбом секс пов'язується із людиною лише як із об'єктом використання. Зрілий вибір особи, моногамія, статеві зносини в шлюбі, а також подружня вірність – це ті фактори, які є адекватними для особистої гідності закоханих.

Проблема сакраментальності шлюбу в обговорюваній драмі К. Войтили постає в сценах, що відбуваються в ювелірній крамниці або перед вітриною цієї крамниці. Символами сакраментальності шлюбу є обручки. Не важливо, з якого металу вони зроблені, як вони виглядають на пальці, але важливо те, що вони символізують – знак укладеного заповіту між чоловіком і жінкою. Це заповіт про їх подальше життя, незалежно від їхньої долі, а отже заповіт любові та вірності, укладений «назавжди». Кохання, стосунки можуть припинитися лише зі смертю одного з подружжя. Фігура Ювеліра є символом Самого Бога. Про це свідчить зокрема сцена, у якій Ювелір зважує обручку Анни і каже, що його ваги мають особливість, що «вони вимірюють не метал, а все єство і долю людини».

Одним із героїв драми К.Войтили є персонаж на ім'я Адам. Він є другом Терези та її сина Кшиштофа, а також особою, котра входить в життя Анни, яка

переживає кризу подружнього життя. Саме завдяки Адаму її шлюб не розпадається.

У драмі «Перед ювелірною крамницею» Адам визначається як той, хто є спільним знаменником усіх історій життя людей. Тому потрібно сказати, що Адам є уособленням або відображенням людяності, яка є спільною для всіх людей, а також досвіду, що складає спільну спадщину людства. Незважаючи на участь у спільноті, заснованій на людяності, Адам не може знайти себе в ній. Самотність – це його шлях. Беручи участь у спільнотах, людина усвідомлює себе як особистість. Адам, хоч і вважав себе «знаменником усіх людей», обравши самотність, забрав у себе можливість реалізувати себе як особистість. Адам стає самотнім через фальшивий образ Бога, бо Бог не є самотнім, Його характеризує співучасть Божественних Осіб: Отця, Сина і Святого Духа, тобто дарування любові одне одному через Божественні Особи. Ця любов виявляється в акті творення світу і людини як безоплатного і безкоштовного Божого дару. Саме сопричастя (співучасть) Пресвятої Трійці та любов як дар є зразком для людини, яка створює різноманітні спільноти, включно з основною спільнотою, якою є сім'я.

Усвідомлення системи цінностей подружнього життя через медитацію Кароля Войтили і оцінка системи цінностей, яку сьогодні несе світ, дозволяє зробити висновок про те, що цей твір відіграє важливу роль у формуванні світогляду і цінностей подружнього життя кожної дорослої особи, сприяє свідомому вибору партнера, розвитку моральних і духовних цінностей, почуття любові і відповідальності.

Як впливає із драми Кароля Войтили, подружнє життя і комунікація в подружжі має багатоаспектний характер. Такі процеси, як закоханість, любов, криза подружнього життя, залежать від усвідомлення кожним у подружжі того, наскільки кожен готовий віддавати себе, працювати над собою, над стосунками, реагувати один на одного.

Зауважимо, що сучасна гендерна політика у багатьох державах, частотність розлучень в подружжях, сирітство дітей наштовхують все частіше на роздуми про необхідність глибокого пізнання системи цінностей кожної особи, кожної молодої людини, кожного подружжя, про необхідність саморозвитку та еволюції поглядів стосовно любові і відповідального вибору партнера.

Роздуми про відповідальність за людину, яку ви обрали, а потім запросили до спільного світу, мають впливати на відповідальність за любов: вона має бути настільки зрілою і глибокою, щоби в її межах довіра до іншої особи і до її любові народжувала дарування і віддавання себе такою мірою, що дозволяє не втрачати себе, а навпаки, знаходити більшу повноту власного існування – і це називати щастям.

Медитація Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею» – це постійне звернення до людства про те, що варто відкрити свої серця для Божого дару, який перевищує земне щастя. Цей дар відображає абсолютне Буття і Любов.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Святе Письмо Старого і Нового Завіту. Повний переклад здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами Українського Біблійного Товариства, 1994; 1Кор. 13,4-8; С. 218-219
2. Бойко Т. На світлий спомин Івана Павла II (до 100-річчя від дня народження). URL: https://ua.bykivnua.org/article/20_05_20 (12.12.2022р.)
3. Колесник М. Система цінностей та еволюція поглядів на буття кожної з трьох подружніх пар у драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею». *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика: збірник наукових праць. Хмельницький, 2022. Випуск одинадцятий, С. 93 -101.*
4. Колесник М. Персонажі і метафізичний вимір драми Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею». *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика: збірник наукових праць. Хмельницький, 2022. Випуск дванадцятий. У друці .*
5. Варениця О. Войтила (Wojtyła) Кароль Юзеф, Папа Іван Павло II (Ioannes Paulus). URL: <https://pidru4niki.com> (звернення 12.12.2022р.)
6. Марчанський А. Філософ Кароль Войтила. Майбутній Папа Римський був видатним представником персоналізму і феноменології у Польщі. URL: <https://polskieradio.pl> (звернення 12.12.2022р.)
7. Присухін С. Іван Павло II. URL [https //vue.gov.ua](https://vue.gov.ua) (звернення 12.12.2022р.)
8. Туцька Т. Концепція любові у драмі Кароля Войтили «Перед ювелірною крамницею" *Славістичні студії. Збірник статей студентів. Симфонія форте. Івано-Франківськ, 2020. С. 22-26.*
9. Швець Т. Папа який змінив світ. URL: <https://viku.com.ua> (звернення 12.12.2022р.)

10. Кароль Войтила – людина культури і мистецтва. *Credo. Аналітика*. URL:<https://credo.pro/2014/04/114925> (звернення 12.12.2022р.)
11. Поезії Кароля Войтили, який друкувався під псевдонімом Анджей Явень і який також є Папою Римським. URL: <https://radiosvoboda.org> (звернення 12.12.2022р.)
12. 97 років тому народився Кароль Войтила, св. Папа Іван Павло II. URL: <https://catholicencyclopedia.in.ua> (звернення 12.12.2022р.)
13. Якби я знав, що стану Папою, я б краще вчився. *Твоє місто*. URL: <https://tvoemisto.tv> (звернення 12.12.2022р.)
14. Boniecki A. *Kalendarium zycia Karola Wojtyły*. Kraków, 1993. S. 24
15. Burghardt M. *Wadowickie korzenie Karola Wojtyły*. Wadowice, 2013. 320 s.
16. Cyran G., Skorupska-Raczyńska E. *Język doświadczenia religijnego*. T.2. *-Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego*. Szczecin, 2009. 259 s.
17. Dalczewicz M. *Świat słowa Jana Pawła II. Refleksje – wspomnienia – opinie*. Tarnów, 2007. S. 6
18. Dybciak K. Droga do jasności: rozwój umiejętności komunikacyjnych w pisarstwie Karola Wojtyły/Jana Pawła II. *Polonistyka*, 2009. Nr. 9, S. 6-10
19. Filar D. *Tekst artystyczny: ramy interpretacyjne, semantyka słowa [w:] Semantyka tekstu artystycznego*. Lublin, 2001. 291 s.
20. Głazik M. *Struktura dramatu Karola Wojtyły „Przed sklepem jubilera”*. *Studia Włocławskie*, 2000. S. 446-458
21. Jakobson R. *W poszukiwaniu istoty języka*. T.1-2. Warszawa, 1989. S. 23
22. Jan Paweł II. *Autobiografia*. Wydawnictwo literackie. Kraków, 2005. 227s.
23. Jan Paweł II. *Dar i Tajemnica*. Kraków S. 10-11
24. Jan Paweł II. *Halo, urwisy! Tu mówi Papierz*. Kielce, 2000. S. 11
25. Jan Paweł II w Polsce przemówienie 1979, 1983, 1987, 1999
26. Jan Paweł II. *Przekroczyć próg nadziei*. Wydawnictwo KUL. 1994. S. 102-103
27. Jan Paweł II. *Rodzino, co mówisz o sobie? Przemówienie 15.11.1984*. S. 262

28. Jan Paweł II. Rodzino, co mówisz o sobie? Przemówienie 2.02.1994. S. 85
29. Jan Paweł II. Wy jesteście moją nadzieją. List do młodych z okazji Międzynarodowego Roku Młodości 1985. Warszawa, 1991. S. 30-31
30. Jan Paweł II. Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II - Przemówienie 6.06.1979, S. 94
31. Kaczmarek W. Przeniknąć człowieka - osoba i słowo w dramaturgii Karola Wojtyły. Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004. Nr. 3, S. 31-41
32. Klicz-Siewiorek A., Szymyk E. O motywie miłości w dramacie Karola Wojtyły Przed sklepem jubilera. Polonistyka, 1997. Nr. 10, S. 604-606
33. Komorowska A. „Przed sklepem jubilera” Między filozofią a mistyką. *Katolicki Uniwersytet Lubelski*. Lublin, 2012. S.217-240
34. Korycka A. Miłość jako teologiczne i filozoficzne pojęcie w koncepcji Jana Pawła II. Teoria literatury. – Olsztyn S.17-21
35. Kozłowska A. Neologizmy słowotwórcze w tekstach literackich Karola Wojtyły. Poradnik językowy, 2013. Nr. 5, S. 73-89
36. Kubiak Z. Sw. Augustyn. Wyznania. Kraków, 2007. S. 41
37. Kuflowa M. Postaci biblijne w twórczości Karola Wojtyły. Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004. Nr. 3, S. 43-61
38. Kuflowa M. Słowa Ciebie wynoszą z ukrycia: o słowie i Słowie w literackiej twórczości Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Polonistyka, 2009. Nr. 9, S. 12-15
39. Kurnik A. Karol Wojtyła – Jan Paweł II w oczach literaturoznawców. Akcent, 2008. Nr. 3, S. 60-68
40. Kurnik A. Rodzina jako dar i zadanie w dramaturgii Karola Wojtyły. Pedagogika kultury – wychowanie do wyboru wartości. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2003. S. 141-158
41. Krzeszowski T. Aksjologiczne aspekty metafor, [w:] Językoznawstwo kognitywne. Gdańsk, 1998. S. 10
42. Lepa A. Co to jest logosfera? *Łódzkie Studia Teologiczne*. T.4. Łódź, 1995.

43. Majda J. Dramat Karola Wojtyły o miłości. Ruch Literacki, 1997.
44. Merton T. Życie w milczeniu. Kraków, 1995. S.
45. Mikołajczyk S., Sławek J., Wcześniewska - Pietrzak M. Promieniowanie ojcowstwa. Jan Paweł II w oczach kilku pokoleń Polaków- Poznań, 2009. 480s.
46. Multanowski A. Teatr myśli, teatr wzobraźni. Teatr 36/1981 nr.10. S.5-6
47. Munk B. Od młodości do świętości – życie Karola Wojtyły. Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie. 107 s.
48. Okoń J. Poezje i dramaty Karola Wojtyły – Jana Pawła II (w czterdziestolecie). *Wzdział Polonistyki Uniwersztetu Jagiellońskiego - Instytut Badań Literackich*. Kraków, 2016. S. 70-90
49. Ołdakowska-Kufłowa M. Blask słowa - Inspiracja biblija w twórczości literackiej Jana Pawła II. Kielce, 2004. 196 s.
50. Parzyszek M., Marzęda B. Małżeństwo i rodzina „wielką tajemnicą” „jednego ciała” *Episteme*. Lublin, 2014. S. 237-305
51. Puzynina J. Słowo, wartość, kultura. Lublin, 1997. 15 s.
52. Przybylska A. Literacka antropologia mistyczna Karola Wojtyły. Arcana, 2000. Nr. 3, S. 29-40
53. Rybka M., Wiatrowski P. Pogranicza językoznawstwa polonistycznego. *Poznańskie spotkania językoznawcze*. T.30. Poznań, 2015. 158s.
54. Sawicki S. Filozofia miłości. *Naczelny Instytut Akcji Katolickiej*. Poznan, 1937
55. Sawicki S. Poetyka. Inspiracja. Sacrum. Warszawa, 1981s.
56. Sawicki S. Trylogia dramatyczna Karola Wojtyły. Dramat i teatr religijny w Polsce. Lublin, 1991. 450 s.
57. Sławińska I. Główne problemy struktury dramatu. Propozycje badawcze. Problemy teorii dramatu i teatru. Wrocław 1988. S. 21-370
58. Sławińska I. Odczytanie dramatu. Problemy teorii dramatu i teatru. Wrocław, 1988. S. 63-80

59. Smaszcz W. Słowo poetyckie Karola Wojtyły. Warszawa, 1998.
60. Stoff A. Formy wypowiedzi dramatycznej. Toruń, 1985. 170 s.
61. Styk M. Karol Wojtyła – papież Jan Paweł II – jako człowiek literatury i teatru. *Rocznik Nauk Społecznych. Pedagogika*, 2006. S. 43-48
62. Schmitz K. W sercu ludzkiego dramatu - Antropologia filozoficzna Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II. Kraków, 1997. 174 s.
63. Tischner J. Filozofia dramatu. Paryż, 1990. S. 19
64. Tischner J. Promieniowanie twórczej wzajemności. *Więź*, 1997. Nr. 6, S.13-19
65. Wierzbicki A. Najgłębszy zapis mojego bytu: o roli poezji w myśli Karola Wojtyły. *Więź*, 1999. Nr. 3, S. 89-95
66. Wojtyła K. Miłość i odpowiedzialność. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1982. 90 s.
67. Wojtyła K. Poezje i dramaty. Kraków, 1998. S. 435-458
68. Wojtyła K. Poezje i dramaty. Szkice. Kraków, 2004. S. 175
69. Wojtyła K. Przed sklepem jubilera. Medytacja o sakramencie małżeństwa przechodząca chwilami w dramat. *Drukarnia Tumska*. Wrocław, 2001. 88s.
70. Wojtyła K. O teatrze słowa. Poezje i dramaty. Wyd.2. Kraków, 1986. S. 388-389
71. Woźniak J. Performatywna teoria metafory, w *Między logiką a etyką*. Lublin, 1995. S. 362-366
72. Zagórska K. Od performatywności do aksjologii. O mocy i wartości słowa na przykładzie utworów poetyckich Karola Wojtyły. *Poradnik Językowy*, 2002. S. 18-28
73. Urbańczyk S. Encyklopedia języka polskiego. Wrocław, 1994.
74. Chrzastowska B. Dialogi z tradycją – sugestie metodyczne. *Polonistyka*, 2009. Nr.9, S.58-59
75. Słownik języka polskiego,t.2. Warszawa,1988. 134s.
76. Słownik terminów literackich. Wyd.3. Warszawa, 1998. 296s.
77. Słownik symboli. Złote wydanie. *Wydawnictwo edukacyjne GREG*. 312s.

78. Słownik związków frazeologicznych. Złote wydanie. *Wydawnictwo edukacyjne GREG*. 256s.
79. Słownik wyrazów obcych. Złote wydanie. *Wydawnictwo edukacyjne GREG*. 403s.
80. Słownik wyrazów bliskoznacznych. Złote wydanie. *Wydawnictwo edukacyjne GREG*. 311s.
81. Słownik terminów literackich. Złote wydanie. *Wydawnictwo edukacyjne GREG*. 272s.
82. Słownik obrazów i symboli biblijnych. Poznań, 1989. 140s.
83. Wielki polsko-rosyjski słownik. 1t. Warszawa, 1988. 656s.
84. Wielki polsko-rosyjski słownik. 2t. Warszawa, 1988. 801s.